

Vaktherapie in het jongerenwerk RAAK(T)

Muziektherapie en jongerenwerk

Peter Daemen MMTh | Projectleider Muziektherapie

Dr. Tineke Schoot | Programmaleider RAAK Vaktherapie in het jongerenwerk

Dr. Susan van Hooren | Lector KenVaK

VOORWOORD

Muziek en jongeren, een logische combinatie die wellicht allerlei beelden oproept. Maar muziek*therapie* en jongeren*werk*, wat levert die combinatie op? Dit verslag beschrijft de samenwerking tussen deze twee disciplines om te onderzoeken of ze elkaar iets kunnen bieden bij het nastreven van een gezamenlijk doel: hulp verlenen aan de kwetsbare jongeren in onze samenleving.

Als onderdeel van een RAAK-project, waarmee de overheid praktijkgericht onderzoek stimuleert en ondersteunt, is een enthousiaste groep mensen aan de slag gegaan om de krachten van vaktherapie en jongerenwerk te bundelen. Bij het deelproject ‘Muziektherapie’ was een groot aantal mensen betrokken en enkelen van hen wil ik graag expliciet bedanken: alle deelnemende jongeren, voor hun nieuwsgierigheid en motivatie; toenmalig lector Henk Smeijsters van de Kenniskring KenVak, die mij de mogelijkheid bood deel uit te maken van dit project en ervaring op te doen op het gebied van onderzoek; muziektherapeut Heinz Reumers, voor zijn kritische blik; jongerenwerker Marianne Pfeiffer, voor haar spontane beschouwingen; programmaleider Tineke Schoot en de projectleiders van Dans/Beweging, Drama en Beeldend, voor hun feedback en collegiale ondersteuning; alle betrokken medewerkers van Eysenhegge en alle overige betrokkenen (zie paragraaf 4.2.3 ‘De buitenkring’), voor het beschikbaar stellen van hun kennis, ervaring en faciliteiten.

Ik hoop dat alle investering in dit project een bijdrage levert aan de ontwikkeling van muziektherapie als bruikbaar gereedschap voor de hulpverlening aan jongeren in de ambulante sector.

SAMENVATTING

In het eerder uitgevoerde RAAK-project ‘Vaktherapie in Justitiële Jeugd Instellingen (JJI) en Gesloten Jeugdzorg (GJ)’ zijn interventies ontwikkeld voor delinquentie jongeren in de intramurale zorg. Naar aanleiding van dit project is de behoefte ontstaan om de inzetbaarheid van vaktherapie buiten de intramurale grenzen te onderzoeken. Door Justitiële Jeugdinrichtingen en Gesloten Jeugdzorg, en de aldaar werkende vaktherapeuten, wordt namelijk geconstateerd dat er voor de jongeren die terugkeren naar de samenleving geen of onvoldoende aansluitende ondersteuning en behandeling beschikbaar is. Daarnaast wordt binnen het jongerenwerk een groep kwetsbare jongeren gesignaleerd, die het risico lopen delinquent gedrag te ontwikkelen als gevolg van psychosociale en leeftijdsgerelateerde problemen.

De vraagstelling die hieruit is ontstaan, luidt: *‘Hoe kunnen muziektherapeuten, samen met jongerenwerkers, nieuwe interventies en de bijbehorende nieuwe (regionale) zorgnetwerken ontwikkelen en vormgeven met en voor kwetsbare jongeren in hun eigen leefomgeving, zodat enerzijds ontwikkeling van delinquent gedrag bij kwetsbare jongeren en terugval van jongeren in delinquent gedrag voorkomen wordt en anderzijds ketenzorg ontstaat?’*

En daarnaast: *‘Hoe kan muziektherapie een bijdrage leveren aan het voorkomen van recidive en het ontstaan van delinquentie bij jongeren, die wel in contact komen met jongerenwerk, maar waarvoor het jongerenwerk wellicht geen adequaat aanbod heeft, en ook voor jongeren die nu nog niet door jongerenwerk bereikt worden?’*

Dit project had als doelstelling, middels praktijkgericht participerend actiegericht onderzoek, te komen tot ontwikkeling van voor de praktijk bruikbare muziektherapeutische interventies voor kwetsbare jongeren, gericht op verkleining van delict(-recidive) risico’s. Er zijn zogenaamde *Communities of Practice* opgezet, één vanuit een school en een ander rondom een groep hangjongeren, waarbij de muziektherapeut samen met de jongerenwerker en andere betrokkenen aan de slag is gegaan met de jongeren binnen hun eigen leefomgeving. De tijdens het proces ervaren bevorderende en belemmerende factoren van betrokkenen zijn op basis van de procesevaluatie geïnterpreteerd en de interventies werden al doende bijgeschaafd tijdens dit traject en zijn vastgelegd in een format .

De ervaren effecten maken aannemelijk dat muziektherapie in het ambulante jongerenwerk een constructieve bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van kwetsbare jongeren. Met kortdurende interventies, die aansluiten bij de leefwereld van de jongeren en die snel tastbaar resultaat opleveren, is de kans het grootst dat het lukt om de motivatie van deze groep vast te houden. Het *maken* van contact bleek minder een probleem, dan het langer durend onderhouden van contact; voor de praktijk is daarom het flexibel kunnen omgaan met de impulsieve manier van denken en handelen bij deze jongeren van belang. Dit vraagt om een praktisch ingestelde, compacte en dus flexibele organisatie.

INHOUD

Voorwoord

Samenvatting

Inleiding	pag. 5
1. Rationale	pag. 7
1.1 Inleiding	pag. 7
1.2 Methode	pag. 7
2. Onderzoeksmethode	pag. 11
2.1 Participerend actiegericht onderzoek	pag. 11
2.2 Evaluatie van proces en effect	pag. 12
3. Resultaten participerend actiegericht onderzoek	pag. 15
3.1 De ontwikkeling van de <i>Community of Practice</i>	pag. 15
3.2 Beschrijving van <i>Communities of Practice</i>	pag. 19
3.3 De ontwikkeling van de interventies	pag. 23
4. Resultaten van de evaluatie	pag. 26
4.1 Procesevaluatie	pag. 26
4.2 Evaluatie van ervaren effecten	pag. 28
5. Conclusies en Discussie	pag. 31
5.1 Discussie	pag. 31
5.2 Conclusies	pag. 34
6. Aanbevelingen	pag. 35

Literatuurlijst

Bijlagen

Bijlage I	Interventieformat Project ‘Vindplaats School’
Bijlage II	Interventieformat Project ‘Kofferbak’

INLEIDING

Muziek speelt een belangrijke rol in het leven van jongeren; zij noemen muziek ‘van levensbelang’. Uit een enquête, in opdracht van telecomprovider *Hi*, onder 800 jongeren tussen 14 en 25 jaar blijkt dat 43% van de ondervraagden een jaar lang geen seks prefereert boven een jaar zonder muziek. Dit voorbeeld illustreert de waarde die muziek voor jongeren heeft, een gegeven dat bij muziektherapie met jongeren doelbewust wordt ingezet.

Binnen de muren van psychiatrische en justitiële instellingen wordt muziektherapie veelvuldig toegepast bij het behandelen van jongeren met allerlei psychosociale problematiek. Dit gegeven is in een vorig RAAK-project (‘Vaktherapie in Justitiële Jeugdinstellingen (JJI) en Gesloten Instellingen (GI)’ nader onderzocht (Smeijsters, 2009). Maar wat gebeurt er met deze jongeren als ze na een intramurale behandeling terugkeren in de maatschappij? Zij worden soms gevolgd in nazorgtrajecten van gezondheidszorg of justitie of komen in beeld bij andere instanties, zoals het ambulante jongerenwerk. En wat gebeurt er met de investering die gedaan is in gedragsverandering, door onder andere muziektherapie, tijdens een opname?

Behalve de jongeren, die na een opname terugkeren in de maatschappij, zijn er ook nog de kwetsbare jongeren die maatschappelijk dreigen te ontsporen als gevolg van hun psychosociale en leeftijdgerelateerde problematiek. Kan bij deze groep muziek als therapeutische interventie preventief worden ingezet ter voorkoming van opname of detentie? Alle ondervraagde betrokkenen in dit onderzoek erkennen dat *muziek* en *jongeren* een goede combinatie is. In het ambulante werkveld wordt er weliswaar veel met muziek gedaan – er worden allerlei projecten opgezet waarbij muziek een prominente rol speelt – maar wordt muziek doelgericht ingezet als een therapeutische interventie? Rovers en Kooijmans (2008) spreken van ‘jeugdinterventies’, waarmee wordt bedoeld alle ‘doelbewust ingrijpen dat gericht is op preventie, vermindering, compensatie of het draaglijk maken van een risico of probleem in de ontwikkeling van een jeugdige dat een gezonde, evenwichtige uitgroei tot volwassenheid (mogelijk) belemmert’.

Het onderzoek, dat in dit verslag beschreven wordt als deel van het RAAK-onderzoek ‘Vaktherapie binnen de setting van het Jongerenwerk’, betreft de inzet van muziek als interventie bij kwetsbare jongeren in de eigen leefomgeving. De projectgroep van het medium muziek wil onderzoeken hoe een dergelijke interventie een zinvolle bijdrage kan leveren aan begeleiding en behandeling van kwetsbare jongeren op het terrein van het ambulante jongerenwerk.

De vraagstelling van het algehele onderzoek die uit deze probleemstelling voortvloeit, is hoe vaktherapie een bijdrage kan leveren aan het voorkomen van recidive en het ontstaan van delinquentie bij jongeren, die wel in contact komen met het jongerenwerk, maar waarvoor het jongerenwerk wellicht geen adequaat aanbod heeft, en ook jongeren die nu nog niet door het jongerenwerk bereikt worden of die voor het jongerenwerk nog niet zichtbaar zijn.

Muziektherapie is in het kader van dit RAAK-project ingezet rond twee settings. Vanuit de stelling dat contact maken en onderhouden met de doelgroep jongeren binnen het ambulante werkveld het grootste probleem vormt bij het ontwikkelen van een therapeutische interventie, is bij dit project in eerste instantie ervoor gekozen de school van de jongere als basis te nemen. De school vormt namelijk één van de ‘vindplaatsen’ van jongeren (Hermanns, Verheij & Nijnatten, 2008). In een later stadium werden hangplekken van jongeren als

vertrekpunt voor de ontwikkeling van een interventie genomen. Achtereenvolgens wordt in hoofdstuk 1 het ‘waarom’, ofwel de rationale, van dit onderzoek verantwoord, waarna in hoofdstuk 2 de participerende actiegerichte methode van onderzoek en de gehanteerde evaluatiemethoden worden toegelicht. In hoofdstuk 3 wordt beschreven hoe de interventie is ontstaan en wie daarbij betrokken waren, ofwel de zogeheten *Community of Practice*. Hoofdstuk 4 beschrijft de resultaten en hoofdstuk 5 de conclusies en discussiepunten. In hoofdstuk 6 worden aanbevelingen gedaan voor praktijk en onderzoek in de toekomst en achterin zijn de literatuurlijst en bijlagen opgenomen. Eén van de bijlagen is het ‘interventieformat’, een beschrijving van de ontwikkelde en geëvalueerde interventie. Dit format kan worden gebruikt als uitgangspunt voor het autonoom uitvoeren van de interventie.

1. RATIONALE

1.1 Inleiding

De probleemstelling, waarop dit onderzoek is gebaseerd, valt uiteen in twee delen. Enerzijds wordt vanuit de klinische setting – waarbinnen vaktherapeuten veelal opereren – geconstateerd dat er na klinische behandeling van, in dit geval, jongeren met psychosociale en leeftijdgerelateerde problematiek onvoldoende aansluiting of ondersteuning beschikbaar is op het gebied van vaktherapie in de eigen leefomgeving van de jongere. Anderzijds signaleren jongerenwerkers in het ambulante werkveld dat er een groep kwetsbare jongeren is, die door hun (vergelijkbare) problematiek een verhoogde kans hebben terecht te komen in een justitiële jeugdinstelling of een psychiatrische instelling.

Beide groepen professionals richten zich op het beïnvloeden van risicofactoren en protectieve factoren. Ten Brink en Veerman (1998) beschrijven risicofactoren en protectieve factoren als ‘factoren die de kans op het ontwikkelen van een stoornis respectievelijk vergroten dan wel verkleinen’. Zij hebben uit literatuuronderzoek een lijst samengesteld van risico- en protectieve factoren, die ruwweg uiteenvallen in enerzijds factoren *in* de jongere en anderzijds factoren in allerlei ‘contexten’ waarin de jongere zich bevindt: de relatie met de ouders, de overige gezinsinteracties, maar ook andere sociale contexten, zoals een vriendengroep of schoolklas.

Op grond daarvan wil dit project de aandacht verleggen van problemen en stoornissen bij de doelgroep kwetsbare jongeren naar hun sterke kanten en goede eigenschappen; met *talentontwikkeling* en *empowerment* (‘iemand helpen zichzelf te helpen’) wordt vooral gefocust op de protectieve factoren.

1.2 Methode

Voorafgaand aan het ontwikkelen van een muziektherapeutische interventie is, middels literatuurstudie en een verkennend vooronderzoek in de inventarisatiefase, gezocht naar gegevens die de inzet van muziektherapie in het ambulante jongerenwerk verantwoorden. De resultaten zijn hieronder samengebracht in een viertal factoren, die tezamen de rationale vormen; zij ondersteunen de relevantie van dit onderzoek:

1. Er zijn aanwijzingen dat behandeling binnen de natuurlijke leefomgeving (*Community Based Therapy*) een grotere kans van slagen heeft, doordat het beter aansluit bij de leefwereld van de jongere;
2. Muziektherapie blijkt binnen een klinische setting effectief te zijn bij de behandeling van jongeren met psychosociale problematiek;
3. Er is een grote afstand tussen het werk in gesloten inrichtingen en het jongerenwerk, waardoor bijvoorbeeld het effect van klinische interventies afneemt;
4. Jongeren hebben veel affiniteit met muziek en in een aantal gevallen maken jongerenwerkers hiervan al gebruik.

Deze vier factoren zullen hierna verder toegelicht worden.

1.2.1 *Community Based Therapy*: behandeling binnen de natuurlijke leefomgeving

Tijdens een behandeling in een klinische setting ondergaan jongeren een therapie min of meer verplicht en worden ze continu doordrongen van het feit dat ze een stoornis of probleem hebben, waaraan gewerkt dient te worden. In het werkveld van de ambulante jongerenwerker is een werkrelatie veel meer afhankelijk van de motivatie van de jongere en moet er veel geïnvesteerd worden in het contact met de jongere, alvorens eventuele onderliggende problematiek zelfs maar bespreekbaar wordt.

Bij het benaderen van jongeren, die eigenlijk niet benaderd willen worden, zeker niet door een hulpverlener en al helemaal niet voor de behandeling van een stoornis of probleem, is het van belang voorzichtig te werk te gaan en de juiste ‘ingang’ te vinden. Het woord ‘therapie’ is uit den boze.

Bij *Community Based Therapy* gaat men er vanuit dat de natuurlijke omgeving van jongeren veiligheid biedt, zodat het opbouwen van behandelcontact meer kans heeft. *Community based*-hulpverlening richt zich op herstel of ondersteuning van het gewone leven, anders dan stoornisgericht werken binnen een diagnose-gestuurde behandeling. Muziek is bij uitstek een geschikt medium om sociale interactie te trainen en de concrete vertaling naar het dagelijkse leven is eenvoudig te maken.

De oplossing voor problemen van jongeren moet worden gevonden in de sociale leefomgeving van de jongere (Hermanns, Verheij & Nijnatten, 2008). Deze sociale leefomgeving kan worden vertaald in een aantal ‘vindplaatsen’, plaatsen waar de jongeren zich gewoonlijk ophouden: school, buurthuis of jongerencentrum. Op deze vindplaatsen worden ook de mensen aangetroffen die direct met de jongeren omgaan: docenten, jongerenwerkers en de vriendenkring van de jongeren. Deze mensen kunnen, direct of indirect, betrokken worden bij het samenwerken met de jongeren.

In het boek *Community Music Therapy* (Pavlicevic & Ansdell, 2004) wordt heel treffend beschreven dat de kunst in het algemeen – en de muziek in het bijzonder – oorspronkelijk van het volk was en dus vooral op straat gemaakt en beleefd werd. Door de tijd heen werd muziek steeds exclusiever als kunstvorm, verplaatste zich van de straat naar het podium en werd daarmee steeds minder bereikbaar voor het volk. Bij de beweging die nu steeds meer in opkomst is, verplaatst de kunst, en daarmee ook de vaktherapie, zich terug naar de oorsprong: op het eigen terrein van de patiënt, cliënt of in dit geval: de jongere. De hulpverlener maakt een beweging naar de jongere toe en zoekt deze op, hij spreekt de taal van de jongere. Zo omschrijven Rovers & Kooijmans (2008) de zogenaamde ‘outreachinge hulpverlening’ als ‘werkers die op mensen afstappen die óf zelf niet inzien dat ze een probleem hebben, óf dat wel inzien, maar niet de capaciteit hebben om zelf de stap te zetten om een oplossing te zoeken’. De contacten met de jongeren vinden plaats op het terrein waar ze zich veilig voelen en waar zij de omgangsvormen kunnen bepalen. Met name het leggen van dit eerste contact, op het eigen territorium van de jongere, is het specialisme van de jongerenwerker, een vaardigheid die de vaktherapeut vanuit een klinische setting minder ontwikkeld heeft.

1.2.2 Muziektherapie met jongeren binnen een klinische setting

Binnen de muren van instellingen voor gesloten jeugdzorg en justitiële jeugdinstellingen is muziektherapie een vaste waarde en wordt er al meer onderzoek gedaan naar de effecten van muziektherapeutische interventies. Dit heeft met name te maken met de gestructureerde beschikbaarheid van de jongeren tijdens een opname, waardoor ze goed geobserveerd kunnen worden. Een voorbeeld hiervan is een onderzoek, waarbij een combinatie van hiphop en muziektherapeutische technieken wordt ingezet (Tyson, 2002). De jongeren ondergaan tijdens het onderzoek onder andere een voormeting en een nameting, waardoor er naast de kwalitatieve gegevens ook kwantitatieve data worden gegenereerd. Dit is iets wat in de ambulante setting moeilijker blijkt als jongeren niet komen opdagen of weigeren mee te werken. De praktijk laat zien dat jongeren huiverig zijn in het geven van informatie over zichzelf als ze er zelf de noodzaak en de meerwaarde niet van inzien.

In het *Handboek Muziektherapie* (Smeijsters e.a., 2006) wordt een aantal onderzoeken genoemd, waarbij zowel kwalitatieve als kwantitatieve data worden verzameld die aantonen dat muziektherapie een klinisch relevant effect van aanmerkelijk belang levert. Vooral cliënten met gedragsproblemen en ontwikkelingsstoornissen en cliënten met complexe problematiek kunnen profiteren van muziektherapie. De eclecticische benadering is daarbij het meest effectief, aldus Smeijsters. Verder wordt gesteld dat activerend musicerend bezig zijn helpt om de aandacht te focussen en vast te houden. Bovendien biedt de niet-opgelegde, niet-beoordelende setting in de muziektherapie de mogelijkheid om kwaliteiten te laten zien, die in andere situaties verborgen zouden blijven. Hij haalt ook Wigram en De Backer aan die stellen dat muziektherapie kansen biedt voor succes en dat muziek maken motiveert. Belangrijk is dat de houding van de therapeut flexibel is en dat hij aansluit bij de individuele behoeften van de jongere; zo biedt een behandeling meer kans van slagen dan bij een strak behandelregime (Wigram & De Backer, 1999).

1.2.3 De afstand tussen het werk in gesloten jeugdinrichtingen en het ambulante jongerenwerk

Terwijl binnen de muren van een behandelsetting de jongeren voortdurend beschikbaar zijn voor therapie, zijn ze buiten vaak onvindbaar en moeilijk of niet bereikbaar. Zodoende is op klinisch gebied meer materiaal beschikbaar op het gebied van onderzoek en ontwikkelde interventies. Jongeren die uitstromen na een klinische behandeling zijn soms moeilijk te volgen en dus moeilijk te behandelen. Er zijn tal van vervolgtrajecten, zoals poliklinische behandeling, deeltijdbehandeling of intensieve gezinszorg, maar daar zijn lange wachtlijsten én deelname geschiedt veelal op basis van vrijwilligheid. Vaktherapie maakt lang niet altijd deel uit van het beschikbare behandelaanbod, dat zich hoofdzakelijk richt op praktische zaken middels trainingen en gesprekken. In de inventarisatiefase van dit onderzoek wordt al geconcludeerd dat er een ‘gat in de markt’ is: een deel van de doelgroep kwetsbare jongeren tussen jongerenwerk en kliniek wordt niet bereikt door vaktherapie. Tegelijkertijd wordt gesteld dat jongeren afhaken zodra er ‘sociale stabilisatie’ bereikt is en er voorzien is in praktische zaken als huisvesting, inkomen, enz. Op dat moment zou er een vervolg moeten komen op het gebied van ‘emotionele stabilisatie’, omdat uit de praktijk blijkt dat jongeren steeds weer in de hulpverlening terechtkomen als er niet aan de emotionele problematiek wordt gewerkt (Lamé-Brand, 2008).

1.2.4 Jongeren(werk) en muziek

Dat muziek een prominente rol speelt in het leven van opgroeiende jongeren moge duidelijk zijn. Op grote schaal luisteren jongeren naar muziek, zowel individueel als in groepsverband. Muziek is een bron van genot en ontspanning, maar via muziek creëren jongeren ook de mogelijkheid elkaar te ontmoeten en zo uiting te geven aan hun specifieke jongerencultuur. Muziek helpt jongeren ook bij het ontdekken van eigen smaak, stijl en voorkeur. Zo kan muziek een substantieel aandeel hebben in het ontdekken en ontwikkelen van een eigen identiteit. Jongeren zoeken elkaar op bij gelegenheden en op plekken waar de muzieksoort en de beleving daarvan gelijk is aan die van henzelf. Andersom kan muziek jongeren met een totaal verschillende achtergrond verbinden, soms spontaan en vluchtig (zoals bij een concertbezoek), maar soms ook langer durend en intensiever (zoals bij het deelnemen aan een percussie- of rapworkshop).

Muziek heeft een grote aantrekkingskracht op jongeren en wordt door jongerenwerkers functioneel ingezet om met jongeren in contact te komen, samen te werken, om jongeren bij elkaar te brengen, enz. Jongerenwerkers gebruiken zo ook muziek om jongeren te ontmoeten of bij elkaar te brengen, door bijvoorbeeld het bezoeken of organiseren van concerten en muziekfeesten of andere evenementen, waarbij muziek eveneens een rol speelt. Muziek beleven kan een gezamenlijke activiteit zijn die sociale interactie bevordert. Uit onderzoek van Montello & Coons e.a. (1998) blijkt dat muziek beluisteren vijandigheid laat afnemen en motivatie laat toenemen in het aangaan en onderhouden van contact. Muziek blijkt een prima middel om de aandacht te trekken en vast te houden, zeker van jongeren en in het bijzonder van jongeren die anderszins moeilijk te benaderen zijn. Jongerenwerkers benutten deze eigenschap van muziek al en ervaren muziek als een toegankelijk en geaccepteerd medium om te werken met jongeren.

2. ONDERZOEKSMETHODE

Dit RAAK-onderzoek richt zich op de mogelijke kruisbestuiving van twee zeer praktijkgerichte ambachten: vaktherapie en jongerenwerk. Zodoende is het voor de hand liggend dat de methode van onderzoek die is toegepast eveneens praktijkgericht is. Er is kennis verzameld bij alle betrokken partijen en door deze toe te passen in de praktijk, en al doende bij te stellen, is uiteindelijk een interventie ontwikkeld, uitgevoerd en geëvalueerd. In dit hoofdstuk wordt de gebruikte onderzoeksmethode toegelicht.

2.1 Participerend actiegericht onderzoek

Het RAAK-project kan worden omschreven als een participerend actiegericht onderzoek, ook wel ‘handelingsonderzoek’ of ‘actieonderzoek’ genoemd. Volgens het *Handboek Muziektherapie* (Smeijsters, 2006) gaat deze vorm van onderzoek nog een stap verder dan constructivistisch onderzoek, waarbij onderzoeker en respondent als gelijkwaardige partijen met elkaar in dialoog gaan. Er wordt niet uitgegaan van een vooropgezette theorie, maar de specifieke context van het onderzoek is het uitgangspunt. Bij participerend onderzoek worden daar nog een aantal elementen aan toegevoegd (Denzin & Lincoln, 2000):

- *De praktijk staat voorop: het onderzoek moet iets opleveren dat vlot in praktijk kan worden omgezet; onderzoeker en respondent zoeken samen naar de oplossing van een praktijkprobleem.*

In dit onderzoek is het praktijkprobleem te omschrijven als het gebrek aan de structurele inzet van vaktherapie bij kwetsbare jongeren, die te vinden zijn in het werkveld van de ambulante jongerenwerker. De projectgroep ‘Muziek’ heeft aansluiting met de doelgroep gezocht via school, een van de eerder genoemde ‘vindplaatsen’ van deze jongeren. Samen met de jongeren gaan muziektherapeut en jongerenwerker op zoek naar het invullen van de behoefte aan extra aandacht, die nodig is volgens de mentor, maar waarvoor in het reguliere lesaanbod niet voldoende ruimte is.

- *Er is sprake van een ‘Community of Practice’: personen met eenzelfde ervaringsachtergrond hebben een soortgelijk praktijkprobleem dat ze vanuit een samenwerkingsnetwerk samen gaan oplossen.*

Er werd een *Community of Practice* (CoP) gevormd rondom een aantal primaire betrokkenen: de jongeren, de muziektherapeut, de muzikleerkracht (in de rol van jongerenwerker) en de projectleider (soms ook in de rol van *community artist*). Daar omheen vormde zich een ‘buitenkring’ van mensen, die indirect betrokken werden bij het ontwikkelen van de interventie door het aanleveren van kennis, ervaring of faciliteiten (externe deskundigen, de mentoren van de jongeren en de schoolleiding).

De jongeren werden door hun mentoren voorgedragen op basis van de behoefte aan extra aandacht en vervolgens door de vakleerkracht gescreend op basis van affiniteit met muziek. Vervolgens werden ze uitgenodigd voor een intakegesprek, om daarna op vrijwillige basis en in hun vrije tijd deel te nemen aan het project. Van de negen geselecteerde jongeren hebben er uiteindelijk acht (zes jongens en twee meisjes) meegedaan aan het project.

De muziektherapeut is vervolgens met de jongeren in dialoog gegaan, zowel verbaal als in het medium. Er werd kennis gemaakt en gesproken over muzikale voorkeuren; daaruit voortvloeiend werd muziek gemaakt op basis van de ideeën van alle deelnemers. De jongeren kozen zelf passende instrumenten en schreven teksten voor een rap en de muziektherapeut leverde een akkoordenschema, dat daarna in de praktijk werd aangevuld en bijgeschaafd. De muzikleerkracht (hier in de rol van jongerenwerker) was, na het selecteren van de jongeren, op de achtergrond aanwezig en had een ondersteunende en faciliterende rol.

Om een beter beeld te krijgen over de rol van de jongerenwerker, ontstond het idee voor een tweede CoP rondom muziektherapeut, projectleider, jongerenwerker en een groep hangjongeren. In deze CoP werden de jongeren op straat opgezocht door de muziektherapeut, de jongerenwerker en de projectleider, zonder enige andere voorbereiding dan het meenemen van enkele akoestische instrumenten.

Deze geïmproviseerde interventie kon uiteindelijk door facilitaire problemen en onder tijdsdruk van het project niet worden doorgezet, maar heeft wel nuttige informatie opgeleverd voor het onderzoek en voor het interventieformat (zie ook de bijlagen).

- *De met elkaar bedachte oplossing wordt in de praktijk gebracht en aan de praktijk getoetst ('collaborative action').*

In het medium worden door de jongeren en de muziektherapeut samen ideeën omgezet in muziek en door dit te spelen ervaart de jongere zijn eigen inbreng en die van anderen. Hij of zij komt zijn/haar mogelijkheden en onmogelijkheden tegen en stelt hierop met behulp van de therapeut de (muzikale) doelen en verwachtingen bij.

Uit het project is een format ontstaan, die te vinden is in de bijlage(n). Dit is een handleiding voor het autonoom uitvoeren van de uiteindelijke muziektherapeutische interventie. Het format beschrijft in praktische stappen hoe de interventie tot stand kwam en wat daarvoor nodig was. Kanttekening daarbij is dat de interventie van 'Project Kofferbak' niet helemaal is uitgevoerd.

2.2 Evaluatie van proces en effect

Het RAAK-onderzoek is uitgevoerd volgens enkele principes van de *Grounded Theory* (Strauss & Corbin, 1998), in het Nederlands wel vertaald als 'Gefundeerde Theorie'. Het is een aanpak waarbij, op basis van systematisch verkregen en geanalyseerde onderzoeksgegevens, stap voor stap uiteindelijk een theorie wordt ontwikkeld. De ontwikkelde inzichten passen in de onderzochte situaties, omdat deze 'gefundeerd' zijn in de empirische werkelijkheid.

Er is op verschillende manieren informatie verzameld tijdens dit onderzoek, zowel kwantitatief als kwalitatief. Kwantitatieve data zijn bij de verschillende mediumprojecten met generieke meetinstrumenten verzameld, zodat vergelijking mogelijk wordt. Daarbij is bewust voor meetinstrumenten gekozen die ook door jongeren zelf konden worden ingevuld. Verder is, door middel van interviews en voor dit onderzoek aangepaste evaluatieformulieren, kwalitatieve informatie verkregen. De kwalitatieve en kwantitatieve dataverzamelmethode worden gecombineerd in één *mixed method*-onderzoeksopzet, ook wel 'triangulatie van technieken en bronnen' genoemd. Het kan de geloofwaardigheid van de onderzoeksresultaten vergroten.

2.2.1 Kwantitatieve dataverzameling

De volgende kwantitatieve data zijn verzameld ten behoeve van effectevaluatie:

- De jongeren zelf hebben tijdens het intakegesprek voor aanvang van de interventie de *Strengths and Difficulties Questionnaire* (SDQ) ingevuld als nulmeting; deze lijst geeft een beeld van de sterke kanten en moeilijkheden van de jongere. Dezelfde lijst werd ook na afloop van de totale interventie ingevuld door de (op dat moment aanwezige) jongeren;
- Dezelfde SDQ-lijst, maar dan een aangepaste versie voor ouders, werd ook door de mentoren van de jongeren ingevuld. Dit was de aangewezen persoon in dit onderzoek, omdat deze de jongeren het beste kende;
- De *Rosenberg Self Esteem Scale* is een korte vragenlijst, waarmee de respondent een beeld geeft over hoe hij/zij zichzelf ervaart. Deze werd door de jongeren ingevuld als nulmeting bij het intakegesprek en na afloop van de totale interventie.

2.2.2 Kwalitatieve dataverzameling

De kwalitatieve data, ten behoeve van de proces- en effectevaluatie, zijn als volgt verkregen:

- *Procesevaluatie*: middels een gestandaardiseerde vragenlijst, waarvan elk mediumproject gebruik maakte, werd een antwoord gezocht op de vraag of de interventie verliep als gepland en wat daarbij bevorderende en belemmerende factoren waren. Doel van deze procesevaluatie was naast bewaking van de behandelingsintegriteit een sterkte/zwakte-analyse van de interventie;
- *Programma-evaluatie*: in een evaluerend gesprek van tien à vijftien minuten (aan het eind van elke sessie) probeerde de muziektherapeut met de jongeren samen een antwoord te krijgen op de vraag: ‘Werden de doelen van de interventie behaald?’ Dit gebeurde met de *Beoordelingslijst Bijeenkomst met de Groep* (BBG). Deze lijst is samengesteld voor dit project en ontleend aan de *Helpful Aspects of Therapy Form* (Elliot e.a., 2001).
- *Responsieve evaluatie*: de responsieve evaluaties waren de gesprekken tussen de diverse leden van de CoP (vaktherapeut, jongerenwerker en jongeren) over de ervaringen tijdens de interventie en de hierbij ervaren bevorderende en belemmerende factoren. Deze interviews zijn gedaan door studenten van Zuyd en droegen bij aan de proces- en effectevaluatie;
- *Interviews met betrokkenen uit de ‘buitenkring’*: het verzamelen van informatie door gesprekken met (ervarings)deskundigen op het gebied van vaktherapie, jongeren, leerkrachten en jongerenwerkers;
- *Informeel gesprekken met diverse betrokkenen*: tussen projectleider, muziektherapeut en jongerenwerker tijdens de rit in het busje, op zoek naar hangjongeren om contact mee te maken.

2.2.3 Muziektherapeutische methodiek

Naast de hierboven omschreven onderzoeksmethode, is ook de vakinhoudelijke methodiek van essentieel belang bij het vinden van antwoorden op de vragen die de basis vormen voor dit onderzoek. De doelgroep heeft een aantal specifieke eigenschappen die vragen om een specifieke aanpak. Ze zijn moeilijk benaderbaar en vooral moeilijk vast te houden op langere termijn; het is daardoor lastig goede afspraken te maken die worden nagekomen. Er is weinig probleembesef of jongeren treden er niet mee naar buiten. Verder zijn ze snel verveeld, handelen impulsief en ze willen graag snel resultaat ervaren. De doelgroep in kwestie staat argwanend tegenover contacten met hulpverlening, omdat hierbij veelal de focus op risicofactoren wordt gelegd.

Binnen dit project is vooral gefocust op de beleving in het hier en nu, middels het actief muziek maken met elkaar. De muziektherapeut sluit op een laagdrempelige manier aan bij de muzikale belevingswereld van de jongeren, door vooral een ‘supportieve’ werkwijze (Smeijsters, 2006) te hanteren. Dit houdt in dat de interventie niet primair probleemgericht is, er is aanvankelijk nog geen specifieke individuele of groepshulpvraag. Er wordt competentiegericht gewerkt en net als bij jongerenwerk wordt talentontwikkeling als basisbegrip gebruikt. De therapeut stelt zich naar de jongeren toe prikkelend, maar vooral ondersteunend, op. Hierbij heeft de muziektherapeut een actieve rol en doet interventies, waarmee hij de muzikale componenten tempo, ritme, dynamiek, melodie, harmonie en timbre kan beïnvloeden (Bruscia, 1987). Zo kan hij bijvoorbeeld uitdagen, prikkelen en spiegelen om de spanning te beïnvloeden, de expressie te stimuleren of een bepaalde sfeer op te roepen. De jongeren worden door de therapeut gestimuleerd om hun eigen ideeën in te brengen en daarover met elkaar in dialoog te gaan.

Therapeutische doelen op langere termijn zijn van verschillende aard. Ten eerste kan het doel gericht zijn op de bewustwording van de relatie tussen gedrag binnen het medium en buiten het medium, zoals Smeijsters in zijn analoge-proces-model beschrijft (Smeijsters, 2005). Ten tweede kan dit het stimuleren van emotionele expressie, middels improvisatie (Nordoff-Robbins, 1977), betreffen.

3. RESULTATEN PARTICIPEREND ACTIEGERICHT ONDERZOEK

3.1 De ontwikkeling van de *Community of Practice*

In de projectgroep ‘Muziek’ van dit onderzoek zijn twee *Communities of Practice* (CoP’s) gevormd, bestaande uit dezelfde centrale professionals; behalve de projectleider van RAAK Hogeschool Zuyd, zijn dit een ambulante jongerenwerker van Partners In Welzijn (PIW) in Beek en de muziektherapeut van Stichting Jeugdzorg St. Joseph in Cadier en Keer. Het eerste project kreeg de naam ‘Project Vindplaats School’, genoemd naar de onderwijslocatie waar de interventie plaatsvond. Het tweede project ontstond tijdens de uitvoering van Project ‘Vindplaats School’ en kreeg de naam Project ‘Kofferbak’, omdat het uitgangspunt hierbij was jongeren op straat te benaderen met minimale voorbereiding en slechts met enkele muziekinstrumenten in de kofferbak van de auto ter beschikking. In het vervolg van dit verslag wordt de verzamelde informatie van beide projecten samengevoegd en wordt indien nodig naar één van beide projecten verwezen.

3.1.1 Hoe zijn de *Communities of Practice* (CoP’s) tot stand gekomen?

In de inventarisatiefase van dit onderzoek zijn de deelnemers van jongerenwerk en van vaktherapie al aan elkaar voorgesteld en hebben kennis gemaakt met elkaars vakgebied. Met name het verschil tussen begeleiden (jongerenwerker) en behandelen (muziektherapeut) wordt aan de orde gesteld. Gesprekken met andere jongerenwerkers (onder andere bij Picus Jongerenwerk in Tegelen) bevestigen de stelling dat het voor een vaktherapeut moeilijk is om met de beoogde doelgroep contact te leggen en te houden ‘in het wild’, dat wil zeggen op hun eigen terrein: de straat. Geïnterviewde jongerenwerkers, onder andere Jamal Boukhettame van Jongerenwerk Picus in Tegelen, bevestigen dit: “Jongeren worden niet graag op hun problemen aangesproken, het woord ‘therapie’ schrikt af. Daarnaast krijgen ze weinig ruimte om te leren door fouten te maken, omdat gemeente en buurtbewoners vooral gericht zijn op overlast en er zodoende bovenop zitten.” Jongerenwerkers zijn ook voorzichtig om een onbekende mee te nemen naar ‘hun eigen’ jongeren in hun eigen territorium. Ze zijn bang dat hun relatie met de jongeren in het geding komt, dat ze ineens worden gezien als verwijzer in plaats van begeleider. Wel wordt muziek erkend als een laagdrempelige manier om aan te sluiten bij jongeren, projecten met muziek doen het goed bij jongeren.

3.1.2 Hoe worden kwetsbare jongeren benaderd?

Een alternatieve manier voor het zoeken naar verschillende manieren om met de beoogde doelgroep jongeren in contact te komen in hun *eigen* territorium, is het benaderen van dezelfde doelgroep op een *ander* terrein: de school. Hierbij wordt er van uitgegaan dat het grootste deel van de jongeren, die het ambulante jongerenwerk in het vizier heeft, nog schoolgaand is. Dit wordt bevestigd door de reeds bij dit onderzoek betrokken jongerenwerker Marianne Pfeiffer en haar collega Koen Vanspauwen. Ook zij onderhouden contacten met scholen en met name vormen van onderwijs die zich speciaal richten op jongeren die bijzondere aandacht nodig hebben op basis van allerlei leer- en gedragsstoornissen. Als jongeren – weliswaar vanuit het leerplichtkader van de school – benaderd worden om op vrijwillige basis en in hun eigen tijd deel te nemen aan deze CoP, past dat binnen de opzet van dit onderzoek. In Tegelen worden bijvoorbeeld contacten met jongeren gelegd via de lokale

voetbalclub. Roos Verhaegen van Roos-Trainingen is van oorsprong maatschappelijk werker en geeft als freelancer trainingen in psychosociale weerbaarheid. Zij onderkent eveneens het belang van het hebben van een goede ‘ingang’ bij de kwetsbare groep jongeren die zij behandelt en het probleem die ‘ingang’ te vinden. Ook zij ‘vangt jongeren aan de schoolpoort op’.

3.1.3 Project ‘Vindplaats School’

Gebaseerd op het idee dat kwetsbare jongeren beter te benaderen zijn via school, wordt contact gelegd met Eysenhegge, een opleiding van het DaCapo College in Sittard. Dit zogeheten Leerweg Ondersteunend Onderwijs (LWOO) heeft als belangrijkste opdracht om leerlingen, die voldoende capaciteiten hebben om een diploma te behalen binnen de vier leerwegen, een steun in de rug te geven, maar die door allerlei psychosociale problemen rond leer- en taakhouding binnen het regulier onderwijs tussen de wal en het schip raken. Het begeleidingstraject van LWOO op Eysenhegge is erop gericht dat de leerlingen starten binnen een relatief beschermde omgeving, om zo door te groeien naar een leerweg binnen een andere locatie van het DaCapo College. Om leerlingen zo goed mogelijk te helpen, heeft Eysenhegge een aantal extra mogelijkheden en middelen; de klassen zijn kleiner en de leerlingen worden specifiek begeleid door deskundigen. Daarnaast is er de mogelijkheid tot gespecialiseerde begeleiding door een *remedial teacher*, maatschappelijk werker, psycholoog, orthopedagoog en/of door externe deskundigen. Op Eysenhegge zijn de jongeren die het dichtst bij de doelgroep van dit onderzoek staan vooral terug te vinden in een aantal speciale groepen, waarvan de zogenaamde ‘Sluisgroep’ en de ‘Reboundgroep’ hieronder nader worden toegelicht.

3.1.3.1 De ‘Sluisgroep’

De ‘Sluisgroep’ is een groep, waarin jongeren worden opgevangen die zelfs binnen de aangepaste structuur van deze school dreigen uit te vallen door hun gedragsproblematiek. Deze jongeren volgen het onderwijsprogramma in hun eigen groep, maar komen daarnaast dagelijks bij elkaar met de coördinator om hun dag en de bijbehorende problemen te bespreken. Er zijn ook intensievere contacten met ouders. De coördinator van deze Sluisgroep, Pierre Hermens, ondersteunt de visie dat deze jongeren baat hebben bij een praktijkgerichte aanpak, met vooral aandacht voor vergroting van het zelfvertrouwen door talentontwikkeling en verbetering van de onderlinge samenwerking. De allesbepalende factor daarbij is volgens hem dat je bij de belevingswereld van de jongere zelf weet aan te sluiten.

3.1.3.2 De ‘Reboundgroep’

Een andere gespecialiseerde vorm van probleemgerichte aanpak op Eysenhegge, is de ‘Reboundgroep’. Hierin worden jongeren uit het reguliere onderwijs geplaatst met een time-out, omdat ze door hun gedragsproblemen vastlopen op de school van herkomst. Dit is een kleine en zeer kwetsbare groep van maximaal zes jongeren, die als een aparte lesgroep onderwijs volgt onder intensieve begeleiding van twee mentoren, Marianne Pol en Richard van Meegen. Zij onderschrijven het belang van aandacht voor talentontwikkeling en creatieve expressie, maar zien binnen het overvolle en strak geregisseerde Rebound-programma geen ruimte voor nieuwe initiatieven, zoals dit onderzoek.

3.1.3.3 *Leer, Werk & Training Centrum (LW&TC)*

Op voorstel van de Rebound-begeleiders wordt contact gezocht met Jos Heil, locatiedirecteur van het Leer, Werk & Training Centrum (LW&TC), een afdeling van de Xaveriuschool in Sittard. De Xaveriuschool is een expertisecentrum voor orthopedagogisch onderwijs en/of begeleiding aan leerlingen met sociale-, emotionele-, ontwikkelings- en/of gedragsproblemen. Het LW&TC is een afdeling waar jongeren, in de leeftijd van 12 tot 20 jaar met ernstige gedragsproblematiek, kansen worden geboden om zich goed voor te bereiden op een plaats op de arbeidsmarkt, eventueel in combinatie met een aanvullende (beroeps)opleiding. Het LW&TC heeft onder andere een eigen houtwerkplaats en een professionele keuken, waar jongeren praktijkstages doorlopen en deelcertificaten kunnen halen. Er wordt ook muziekonderwijs gegeven door een vakleerkracht.

Om de mogelijkheden van deelname aan het RAAK-onderzoek te bekijken, wordt er een bijeenkomst gehouden, waarbij zowel jongerenwerkster Marianne Pfeiffer, vaktherapeut Heinz Reumers, projectleider Peter Daemen, directeur Jos Heil en enkele mentoren van LW&TC kennis en ervaringen uitwisselen. Behalve geïnteresseerd, wordt er van de zijde van LW&TC ook sceptisch gereageerd op het RAAK-initiatief; men is bang dat een onderzoek eenrichtingsverkeer is, waarbij de onderzoekers alleen iets komen halen zonder iets te brengen. Zij komen nadrukkelijk op voor de belangen van de jongeren, die hiermee nog eens op de kaart worden gezet als een volwaardige partij in deze *Community of Practice*; de jongeren ondergaan niet passief een onderzoek, maar nemen actief deel door het zelf inbrengen van ideeën en wensen en zij delen ook mee in de opbrengst. Er wordt een voorstel gedaan tot samenwerking tussen LW&TC, Eysenhegge en RAAK. Omdat LW&TC nauwelijks faciliteiten heeft op het gebied van muziek en Eysenhegge wel, wordt besloten deze laatste als locatie voor het RAAK-onderzoek te nemen. De vakleerkracht Muziek van LW&TC blijkt niet te kunnen participeren in de CoP, omdat haar werk verdeeld is over een aantal locaties en omdat haar contract afloopt. De muziektherapeut van RAAK loopt ter oriëntatie wel nog een dagdeel met haar mee.

Er blijken meer praktische belemmeringen te zijn voor een soepele samenwerking tussen beide organisaties; zo lopen de lesroosters niet gelijk, waardoor jongeren na school te lang zouden moeten rondhangen of te laat zouden komen als ze van de ene naar de andere locatie moeten. Ook blijkt de relatief korte afstand tussen de locaties, hemelsbreed nog géén kilometer, al drempelverhogend en dus motivatieverlagend te werken voor de jongeren. Bovendien is de muziekruimte op Eysenhegge slechts op één dag 's middags beschikbaar voor RAAK. Uiteindelijk wordt besloten dat LW&TC, vanwege al deze praktische bezwaren, niet gaat deelnemen aan het RAAK-project en wordt de groep jongeren die gaat deelnemen aan RAAK helemaal geselecteerd uit de populatie van Eysenhegge.

3.1.3.4 *Voorbereiding van de interventie*

Ter voorbereiding wordt er eerst een voorlichting gegeven aan het team van mentoren over de inhoud van het onderzoek, zodat zij gericht jongeren uit hun groep kunnen indiceren op basis van een specifieke hulpvraag, waarvoor in het reeds aangeboden onderwijsprogramma te weinig ruimte is. Daarnaast wordt door de vakleerkracht Muziek een selectie gemaakt op basis van affiniteit met het medium muziek. Om te zorgen dat het RAAK-onderzoek niet interfereert met het bestaande muziekaanbod op Eysenhegge, wordt de vakleerkracht nauw betrokken bij de organisatie. Op Eysenhegge is er al veel aandacht voor muziekonderwijs; naast het reguliere lesprogramma, is er ook een extra groep gebaseerd op talentontwikkeling, waarvoor jongeren zich kunnen opgeven. Hierbij staat niet de problematiek of hulpvraag van

de jongeren centraal, maar het ontwikkelen van muzikale vaardigheden. Verder worden er gedurende het jaar verschillende muzikale activiteiten georganiseerd, zoals een talentenjacht.

De jongeren, die na selectie door hun mentor worden geïndiceerd op basis van hun specifieke hulpvraag ('de behoefte aan extra aandacht waarvoor in het bestaande lesprogramma geen ruimte is') en vervolgens door de vakleerkracht Muziek zijn gescreend op affiniteit met het medium muziek, worden tenslotte uitgenodigd deel te nemen aan het project. Zij komen een ochtend bij elkaar en krijgen uitleg over het project, waarna ze zelf kunnen beslissen of ze mee willen doen of niet. Van de negen aangemelde jongeren zijn er uiteindelijk acht die besluiten mee te doen; zij krijgen een intakegesprek, waarin onder andere de *Strengths and Difficulties Questionnaire* en de *Rosenberg Self Esteem Scale* worden afgenomen als kwantitatieve nulmeting.

De mentoren van de deelnemende jongeren worden apart geïnterviewd, om meer informatie te verzamelen over de leefomgeving en sociale achtergrond van de jongere en de reden van aanmelding, oftewel: de specifieke hulpvraag van de jongere voor vaktherapie. Ook vullen zij in de rol van ouder/verzorger de SDQ in voor 'hun' jongeren.

Bij de eerste van in totaal vijf sessies zijn, behalve de jongeren en de muziektherapeut, ook de projectleider en de vakleerkracht (als *community artist*) aanwezig. De projectleider introduceert de muziektherapeut en fungeert als co-therapeut. Ook bij de laatste sessie is de projectleider aanwezig om de SDQ nogmaals af te nemen.

3.1.4 Project 'Kofferbak'

Tijdens de evaluatie van de eerste sessie door de muziektherapeut en de projectleider, wordt het idee geopperd om letterlijk met een kofferbak vol instrumenten de jongeren op te gaan zoeken op straat en te zien wat er gebeurt. Achterliggende gedachte is dat in de huidige schoolse setting de omstandigheden nog té gepolijst zijn, waardoor de rol van de jongerenwerker in de CoP te weinig aan de orde komt. De bedoeling is om de data, die uit deze actie komen, naast het huidige project te leggen. Na overleg met de jongerenwerker worden er twee avonden afgesproken waarop dit idee zal worden uitgevoerd.

Tijdens de eerste van deze avonden wordt de groep die de jongerenwerker op het oog had niet gevonden, maar wel een andere, ook voor de jongerenwerker onbekende, groep. Na een informele kennismaking in ontspannen sfeer, wordt voorgesteld samen muziek te maken en omdat het inmiddels al laat is ontstaat het idee om dit een week later te doen en dan in het gebouw van PIW, zodat er wat meer faciliteiten zijn (geen weersinvloeden, meer instrumenten en elektriciteit). De geplande avond wordt echter uitgesteld, in eerste instantie omdat de jongeren op de beschikbare tijd niet kunnen komen en daarna in verband met vakantie van de jongerenwerker. Tenslotte wordt de interventie helemaal afgeblazen, als de jongeren te kennen geven dat ze geen interesse meer hebben. Als de groep naderhand wordt geïnterviewd, blijkt er nog wel animo te zijn bij verschillende groepsleden, maar zij volgen de informele leiders in de groep in hún besluit om niet te gaan. Inmiddels is ook de deadline van de uitvoeringsfase in het RAAK-onderzoek bereikt. In het projectleidersoverleg wordt hierop besloten het Project 'Kofferbak' niet verder uit te voeren.

3.2 Beschrijving van de *Communities of Practice*

3.2.1 Project ‘Vindplaats School’

Bij Project ‘Vindplaats School’ bestaat de kern van de CoP uit vier partijen:

1. *De muziektherapeut* (RAAK, Stichting Jeugdzorg St. Joseph Cadier en Keer): de muziektherapeut is verantwoordelijk voor het (mede-)ontwerpen en het uitvoeren van de mediuminterventies en de verslaglegging daarover;
2. *De vakleerkracht Muziek* (Eysenhegge): hij is vakleerkracht muziek op Eysenhegge, maar heeft in deze CoP de rol van de jongerenwerker. In deze CoP is hij verantwoordelijk voor het realiseren van een ‘ingang’ bij de jongeren en het onderhouden van contact tussen jongeren en vaktherapeut. Hij is vertrouwenspersoon van de jongeren in het project en neemt hiermee de rol van jongerenwerker. Hij screent de jongeren vóór deelname op basis van affiniteit met het medium muziek, gebaseerd op zijn eigen ervaringen tijdens het reguliere muziekonderwijs;
3. *De jongeren (acht)*: van de negen jongeren die waren aangemeld door hun mentor, heeft zich er één teruggetrokken na het eerste oriënterende kennismakingsgesprek. De acht overgebleven jongeren (zes jongens en twee meisjes) worden gestimuleerd tot *commitment* aan het project, middels deelname aan het aantal afgesproken sessies. De jongeren zijn ingegaan op de uitnodiging om vrijwillig en in hun vrije tijd deel te nemen aan het project;
4. *De projectleider* (RAAK, Hogeschool Zuyd): de projectleider is verantwoordelijk voor de contacten tussen alle betrokken partijen, het verzamelen en verwerken van alle verkregen data en overall verslaglegging van de beide muziekprojecten. Hij faciliteert de CoP op het gebied van informatie vanuit het projectleidersoverleg en met ruimte en materialen.

3.2.2 Project ‘Kofferbak’

Omdat dit project is voortgekomen uit het eerste project, is ook de CoP grotendeels hetzelfde:

1. *De muziektherapeut* (RAAK, Stichting Jeugdzorg St. Joseph Cadier en Keer): is verantwoordelijk voor het (mede-)ontwerpen en het uitvoeren van de mediuminterventies en de verslaglegging daarover;
2. *De jongerenwerker* (Partners In Welzijn Beek): is verantwoordelijk voor het realiseren van een ‘ingang’ bij de jongeren en het onderhouden van het contact tussen jongeren en vaktherapeut in Project ‘Kofferbak’;
3. *De jongerengroep*: op het moment dat de jongeren benaderd worden, bestaat hun groep uit ongeveer twaalf jongeren (drie meisjes en acht à tien jongens) in de leeftijd van 14 tot 21 jaar, die elkaar ontmoeten op een hangplek bij de kerk in Oud Stein nabij de haven. De jongerenwerker is op de hoogte van het bestaan van deze groep, maar heeft hiermee nog geen persoonlijke contacten gelegd; wel kent zij enkele groepsleden van eerdere contacten met andere groepen. De oudste van deze jongeren is bekend met en bij PIW Beek, hij heeft hier onder andere een assertiviteitstraining gevolgd en hij is ook degene die, vlak voor de gemaakte afspraak, per e-mail laat weten dat de hele groep niet van plan is op te komen dagen.
4. *De projectleider* (RAAK, Hogeschool Zuyd): is verantwoordelijk voor de contacten tussen alle betrokken partijen, het verzamelen en verwerken van alle verkregen data en

overall verslaglegging van de beide muziekprojecten. Hij faciliteert de CoP op het gebied van informatie vanuit het projectleidersoverleg en met ruimte en materialen.

3.2.3 De ‘buitenkring’

De ‘buitenkring’ is de groep mensen die een bijdrage hebben geleverd aan het ontstaan en de ontwikkeling van de CoP, door mee te denken en hun kennis te delen op het gebied van jongeren met probleemgedrag en ervaringen in hun werkveld.

- Projectleidersoverleg: Tineke Schoot (algemeen projectleider), Ina van Keulen (Dans/Beweging), Gemmy Willemars (Beeldend), Elsa van de Broek (Drama) en Peter Daemen (Muziek); tijdens de bijeenkomsten worden ervaringen uitgewisseld, wordt feedback gegeven op elkaars projecten en wordt de koers uitgestippeld en bewaakt;
- Mentoren Eysenhegge: Dennis Naegelmakers, Gerdien Dohmen en Elonka Gilessen; zij indiceren jongeren uit hun mentorgroep met de verwachting dat een vaktherapeutische interventie de extra aandacht kan geven die nodig is, maar waarvoor de tijd, ruimte en kennis ontbreekt in het ‘normale’ onderwijsaanbod. Zij leveren in interviews informatie over de sociale context en het gedrag van de jongeren en vullen de SDQ ouderlijsten in voor de jongeren;
- Pierre Hermens, coördinator van de ‘Sluisgroep’ op Eysenhegge; hij deelt zijn kennis en ervaring over de doelgroep in een interview;
- Marianne Pfeiffer, jongerenwerker van PIW Beek; in het project ‘Vindplaats School’ deelt zij haar expertkennis over de doelgroep vanuit haar werk in het ambulante jongerenwerk. In het project ‘Kofferbak’ is zij de directe contactpersoon tussen de groep jongeren en de muziektherapeut. Zij kent de omgeving waarin de jongeren zich bevinden en weet welke problemen zij daar veroorzaken en zelf ervaren. Daarnaast heeft zij contacten met diverse betrokken instanties, zoals gemeente en politie (wijkagent);
- Roos Verhaegen, trainer psychosociale weerbaarheid van Roos-Trainingen; zij geeft als zelfstandig freelancer trainingen gebaseerd op het principe ‘Rots en Water’ en heeft de ervaring dat jongeren vooral leren door te ervaren;
- Marjolein Pol en Richard van Meegen, ‘Reboundgroep’ Eysenhegge; zij worden geïnterviewd in het kader van oriëntatie op de doelgroep jongeren binnen het speciaal onderwijs;
- LW&TC: directeur Jos Heil en vakleerkracht Marloes van Hees; zij leveren een bijdrage aan de beeldvorming van het (muziek)onderwijs, dat zich speciaal richt op jongeren die op psychosociaal gebied in de problemen geraken. Marloes van Hees neemt Heinz Reumers een dagdeel mee;
- Koen Vanspauwen en Taoufik Fahsi, jongerenwerkers PIW Beek; zijn betrokken bij de gesprekken over de samenwerking tussen jongerenwerk en vaktherapie. Muziektherapeut Heinz Reumers loopt een avond mee met Taoufik Fahsi;
- Erica Baarends, docent Zuyd Hogeschool (deskundige EBP); zij levert een bijdrage middels haar expertkennis over meetinstrumenten. Uiteindelijk wordt in het projectleidersoverleg gekozen voor de Rosenberg en SDQ als kwantitatieve meetinstrumenten;
- Mieke Jonkers, Ambulante Forensische Nazorg Mondriaan Heerlen; zij wordt geïnterviewd over haar ervaringen met de discrepantie tussen vaktherapie in klinische setting en (het ontbreken daarvan) in het ambulante veld. Er is op het gebied van vaktherapie weinig nazorg in reso-trajecten na klinische opname;

- Jahmal Boukkethame, jongerenwerker Picus Tegelen; wordt geïnterviewd naar aanleiding van een, door zijn organisatie georganiseerde, rapworkshop voor hangjongeren. Ook probeert hij een jongerensoos te laten runnen door jongeren zelf en organiseert hij voetbaltrainingen;
- Anouk Didden, Tom Hamelaers en Wim Rovers, studenten van Zuyd Hogeschool; in het kader van de minor ‘Kwalitatief Onderzoek’ interviewen zij projectleider, jongerenwerker en muziektherapeut en leveren daarmee een objectief verslag over hoe deze drie projectleden op het onderzoek terugkijken.
- Leden van de Kenniskring KenVak denken mee, discussiëren of leveren literatuurbronnen aan.

3.2.4 Belemmerende en bevorderende factoren

Hieronder volgt een opsomming van de belemmerende en bevorderende factoren, zoals ervaren door de leden van de CoP.

Belemmerende factoren:

- De communicatie tussen de partijen van de CoP, en met name met de ‘buitenkring’, verloopt moeizaam; het meest gebruikte communicatiemiddel is e-mail, het is lastig om direct contact te krijgen met mensen, helemaal om afspraken in vivo te regelen, en hiermee gaat kostbare tijd verloren. Zo geeft de muziektherapeut aan dat hij te weinig zicht had op de grote lijn in het onderzoek, wat de tijdsbalk was en wanneer zijn de deadlines waren;
- De traagheid in besluitvorming en het maken van afspraken sluit niet aan op de impulsiviteit en korte termijn-behoefte van de doelgroep jongeren. De motivatie van deze doelgroep jongeren is van korte duur; als je met je interventie niet meteen kunt reageren op de actuele situatie, neemt de kans toe dat de jongeren afhaken;
- Er is veel tijdverlies door ziekte en vakanties en bovendien stroomt de huidige projectleider pas een half jaar na aanvang van het onderzoek in als opvolger van de oorspronkelijk aangestelde projectleider. De huidige projectleider heeft daarbij geen onderzoekservaring op deze schaal;
- De ‘verhouding tussen praktijk en papier’: er wordt veel geïnvesteerd in het inventariseren voor en het voorbereiden en uitwerken van de interventie, maar effectief weinig tijd doorgebracht met de jongeren zelf, waardoor er (te) weinig data zijn verzameld om eenduidige conclusies te kunnen trekken;
- Het vooruitzicht dat continuïteit niet kan worden gewaarborgd na afloop van het onderzoek, door een gebrek aan geld, werkt demotiverend voor deelnemende partijen; dit is ook een terugkerende opmerking van verschillende partijen uit de CoP. Hierdoor zijn deelnemers in de ‘buitenkring’ terughoudend en afwachtend, dat de samenwerking vertraagt;
- Therapie met het medium muziek is deels afhankelijk van een geschikte ruimte en materialen en is daarmee minder mobiel en flexibel. Zo blijkt het in de praktijk erg lastig om jongeren en andere partijen in het project op dezelfde tijd op dezelfde plek te krijgen. Jongeren van Eysenhegge geven bijvoorbeeld aan dat het niet aansluiten van de therapieessies op lestijden de continuïteit in gevaar brengt. Bij het project ‘Kofferbak’ blijkt (het ontbreken van) een geschikte plek zelfs één van de redenen te zijn waarop de interventie uiteindelijk strandt. Omdat er ter plekke niet kan worden gemusiceerd, wordt de activiteit verplaatst, uitgesteld en uiteindelijk afgelast. Het medium mist dan de

flexibiliteit die op dat moment nodig is om spontaan improviserend op deze doelgroep te kunnen reageren;

- Je kunt therapie geen therapie noemen, want jongeren hebben een grote weerstand tegen hulpverleners en voor het woord 'therapie'. Je moet echter ook wel duidelijk zijn over je bedoelingen, want jongeren voelen gelijk aan als je niet eerlijk bent over wat je komt doen;
- Je kunt geen kant-en-klare interventie vooraf uitwerken, omdat je niet weet wie je doelgroep zal zijn en wat hun hulpvraag is. Bij deze wijze van benadering kom je er pas gedurende de interventie achter wat de specifieke hulpvraag is; meer dan en moeilijker dan in een klinische setting
- De discrepantie tussen de traagheid in communicatie en besluitvorming bij de onderzoekers enerzijds en de impulsiviteit en korte-termijn-behoefte van de jongeren anderzijds, wordt door verschillende partijen in de CoP genoemd als een belangrijke belemmerende factor. In het algemeen kan worden gesteld dat jongeren in het ambulante circuit weinig geduld hebben en weinig bemoeienis verdragen. Daartegenover staan diverse instanties en organisaties, zoals het RAAK-onderzoek, die traag zijn door hun bureaucratie en communicatie die soms over te veel schijven gaat.

Bevorderende factoren:

- Muziek is bij uitstek een geschikt medium om aan te sluiten bij deze doelgroep. Muziek biedt als gespreksonderwerp alleen al mogelijkheden tot het maken van contact en het aftasten van de belevingswereld van de jongeren. De jongerenwerker stelt na afloop van de interventie bij het project 'Kofferbak' vast dat het onderwerp 'muziek' meer is gaan leven bij de jongeren;
- Er is sociale controle vanuit het schoolsysteem, zowel door de jongeren onderling als door mentoren en de vakleerkracht Muziek;
- De aanwezigheid van faciliteiten op het gebied van muziek op locatie Eysenhegge, zoals een beschikbare en geschikte muziekruimte met instrumentarium;
- De motivatie en opkomst van de geselecteerde jongeren in het project 'Vindplaats School' was boven verwachting goed; gedurende vijf sessies waren er gemiddeld vijf jongeren aanwezig van de acht. Over het algemeen meldden jongeren die niet kwamen zich af via de vakleerkracht Muziek met gegronde redenen, bijvoorbeeld omdat ze te lang zouden moeten rondhangen in verband met lesuitval;
- De spontaniteit in het contact van de jongeren in het project 'Kofferbak'; het contact met de jongeren op hun eigen terrein verliep ook soepeler dan vooraf verwacht;
- De samenwerking tussen de centrale partijen binnen de CoP wordt als prettig ervaren door zowel de jongerenwerker en de muziektherapeut, als door de projectleider. Onafhankelijk van elkaar geven zij dit aan in de interviews die werden afgenomen door studenten van Zuyd Hogeschool.

3.3 De ontwikkeling van de interventie

3.3.1 Hoe zien de uiteindelijke interventies eruit?

De uiteindelijke interventie ziet er als volgt uit: bij het project ‘Vindplaats School’ nemen acht vooraf geselecteerde jongeren, na schooltijd en op vrijwillige basis, deel aan vijf muzieksessies, die plaatsvinden in het muzieklokaal van het schoolgebouw waar deze jongeren ook onderwijs volgen. De jongeren spelen in bandformatie en maken een eigen rap/lied, met als eventuele eindproduct een opname.

Bij het project ‘Kofferbak’ worden jongeren op straat benaderd en uitgenodigd muziek te maken. Het oorspronkelijke idee dit op locatie (op straat) te doen wordt spontaan aangepast aan de omstandigheden (te laat in verband met overlast, donker en slecht weer); het wordt eerst verplaatst naar een vroeger tijdstip en daarna nog verplaatst naar het gebouw van jongerenwerk. De jongeren zijn vooraf niet geselecteerd (in dit geval zelfs niet bekend) en ook is hun muzikale achtergrond en voorkeur onbekend, maar als vertrekpunt wordt ook hier de werkvorm ‘spelen in een band’ gehanteerd.

3.3.2 Hoe zijn de interventies tot stand gekomen?

De interventie op Eysenhegge is tot stand gekomen vanuit de basisgedachte dat jongeren die op straat rondhangen moeilijk te vinden en moeilijk benaderbaar zijn, wat ook bleek uit het meelopen met een jongerenwerker en uit gesprekken met andere leden van de ‘buitenkring’.

De interventie op straat met het project ‘Kofferbak’ is een reactie op het project ‘Vindplaats School’, uit de nieuwsgierigheid naar de reactie van jongeren als ze spontaan op straat benaderd worden om te participeren in een onderzoek. Het benaderen van de jongeren bleek achteraf makkelijker dan verwacht; het onderhouden van het contact, het maken van afspraken of het plannen op langere termijn was daarentegen lastig. Hierbij werd direct duidelijk dat flexibiliteit en improvisatievermogen essentieel zijn om contact te houden met de jongeren.

Hoewel bij de beoogde doelgroep (jongeren die in beeld zijn bij jongerenwerk) stoornissen en trauma’s bovengemiddeld vaak voorkomen, is het behandelen van een bepaalde stoornis niet de basis geweest voor de interventie. De interventie was primair er op gericht contact te maken en te onderhouden, om van daaruit te onderzoeken wat de meerwaarde van vaktherapie kan zijn voor deze doelgroep. Zoals al in het format beschreven, moet een dergelijke interventie kort en snel zijn en liefst met een tastbaar (eind)product. Daarbij dient de nadruk te liggen op het ontwikkelen van de sterke kanten met als langetermijneffect het ondersteunen van kwetsbaarheden.

Op Eysenhegge werd, na een inventarisatie van het bestaande muziekaanbod (de reguliere muzieklessen, met daarnaast een extra groep voor talentontwikkeling en allerlei activiteiten, zoals een talentenwedstrijd), gekozen voor spelen in een bandvorm, waarbij echter de focus niet lag op het ontwikkelen van de mediumvaardigheden, maar op het ontwikkelen van vaardigheden op het psychosociale vlak. De vooraf geformuleerde doelen zijn hierna beschreven.

Het aantal sessies op Eysenhegge moest uiteindelijk worden bijgesteld tot vijf, in verband met de beschikbaarheid van de muziektherapeut en van de muziekruimte en de jongeren (onder andere in verband met schoolvakanties).

Bij beide projecten was de inbreng van de jongeren mede bepalend voor de inhoud en de opbouw van de mediumsessies, die dus niet vooraf vastlag. De ervaringskennis van de leden van de CoP wees hierbij in de richting van spelen in bandvorm met drums, basgitaar, gitaar, zang en/of rap, dat bevestigd werd uit de contacten met de jongeren zelf. De jongeren kijken vooral naar ‘wat vind ik leuk/wat is cool’ en niet naar ‘wat is effectief’.

3.3.3 Therapiedoelen

Bij beide projecten, zowel ‘Vindplaats School’ als ‘Kofferbak’, is (zoals bij iedere therapie) het maken van contact en het onderhouden daarvan (de werkrelatie) het eerste doel. Maar zodra er in het medium gewerkt wordt met de werkvorm ‘spelen in een band’ komen de, vooraf in het format beschreven, doelen onherroepelijk aan de orde:

- *Sociale doelen*: luisteren, samenwerken, participeren (deel uitmaken van een geheel) en assertiviteit bevorderen;
- *Ontwikkeling identiteit*: gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen vergroten;
- *Emotieregulering*: durven uiten van gevoelens in een muzikaal proces of product.

De therapeut stelt zich hierbij ‘supportief’ (Smeijsters, 2006) op. Hij gaat niet in op de dieperliggende problematiek, maar probeert via het medium duidelijk te maken hoe je anders met concrete situaties om kunt gaan. Een voorbeeld van het concretiseren van enkele sociale doelen (samenwerken, participeren en assertiviteit bevorderen) komt uit de aantekeningen van de muziektherapeut, als hij een situatie schetst waarin hij het storende gedrag van twee jongeren bewust laat gebeuren, om te kijken hoe de reactie van de andere groepsleden is. De anderen blijken toch veel van hun ‘medemuzikanten’ te tolereren, zodat de therapeut uiteindelijk toch ingrijpt en de situatie bespreekbaar maakt.

3.3.4 Motivatie

Om de jongeren te motiveren en gemotiveerd te houden, is het van belang dat ze zelf de interventie als een meerwaarde zien. Goede informatie vooraf draagt hieraan bij, maar ook het vooruitzicht van een muzikale activiteit en een eventueel eindproduct, waar ze zelf over kunnen meebeslissen.

Om de interventie op Eysenhegge de meeste kans van slagen te geven, worden de jongeren vooraf al zorgvuldig geselecteerd. De mentoren van de school worden gevraagd jongeren te selecteren op basis van problematiek, die minder aandacht krijgt dan nodig. Hierin heeft ook de vakleerkracht Muziek – deze heeft hier de rol van jongerenwerker – een belangrijk aandeel: hij weet op welke manier welke jongeren met het medium muziek bezig zijn en kan de geselecteerde jongeren screenen op affiniteit met het medium muziek. Na een kennismaking en intake door de projectleider, zijn de jongeren zich bewust van het vrijwillige, maar niet vrijblijvende, karakter van het project. Als ze er voor kiezen deel te nemen, wordt van hen *commitment* verwacht; als men niet komt, laat men de groep in de steek en stagneert het muzikale proces. De sociale druk is ook een bron van motivatie.

De muziektherapeut probeert (met zijn expertkennis uit de JJI) op informele wijze aan te sluiten bij de (muzikale) belevingswereld van de jongeren. In samenspraak met de jongeren wordt gezocht naar welke muziek zij zelf willen spelen of liever nog: zelf muziek schrijven. De therapeut helpt met het bedenken van een akkoordenschema, waarop een melodie en tekst wordt geschreven.

Bij het project 'Kofferbak' is de jongerenwerker goed op de hoogte van de actuele muzikale stand van zaken en kan zodoende, al improviserend, direct aansluiten bij de belevingswereld van de jongeren.

In tegenstelling tot de klinische setting, is het moeilijk jongeren te ondersteunen als de motivatie laag of geheel verdwenen is, omdat de kans groter is dat ze er dan gewoon niet zijn. Contact opnemen gaat dan vaak alleen indirect, per e-mail of via de jongerenwerker.

3.3.5 Nazorg

Bij het project 'Vindplaats School' zou een stageplek voor de opleiding Creatieve Therapie een optie zijn en bij project 'Kofferbak' ligt het initiatief op de plank om de interventie, zoals gepland, nog eens te herhalen; dit om te zien wat, onder beter uitgewerkte omstandigheden, het verloop zou zijn. In beide gevallen is uiteindelijke nazorg, of het voor langere tijd implementeren van een interventie, grotendeels afhankelijk van de financiële investering die kan worden gedaan. Bij geen van beide projecten is nog enige vorm van nazorg op gang gekomen, al heeft de jongerenwerker het contact onderhouden dat bij het project 'Kofferbak' gelegd is.

4. RESULTATEN VAN DE EVALUATIES

4.1 De procesevaluatie

4.1.1 Hoe is de uitvoering van de interventie verlopen?

De interventie van het project ‘Vindplaats School’ kende vijf sessies. Het maken van een tijdsplanning, waarbij alle betrokkenen (jongeren, jongerenwerker en muziektherapeut, én de muziekruijnte tegelijkertijd beschikbaar waren, verliep moeizaam. Het probleem leek daarbij niet zozeer de motivatie van de betrokkenen, maar wel hun beschikbaarheid en bereikbaarheid, waardoor onder tijdsdruk het uiteindelijke aantal sessies lager uitviel dan gepland.

Daarentegen was de opkomst van de deelnemende jongeren tijdens de interventie positief te noemen, gemiddeld kwamen er elke sessie vijf jongeren van de acht opdagen en meldden de overigen zich doorgaans af via hun mentor. De selectie van de jongeren verliep naar tevredenheid, ze werden zowel op muzikale affiniteit als op psychosociale problematiek gescreend. Uit het verdere verloop van de interventie valt op te maken dat de jongeren, die in het project zaten, daar zelf bewust voor hadden gekozen. Zij waren vooraf goed geïnformeerd, zoals de muziektherapeut noteerde: “...de jongeren blijken ook op de hoogte te zijn van de inhoud en doelstelling van het project.”

Het basisdoel (contact maken en onderhouden) verliep in ontspannen en informele sfeer. De jongeren zelf benoemen in evaluaties dat ze aangenaam verrast zijn over de prettige samenwerking met elkaar, ondanks verschillende achtergrond(en) en interesses.

Van de vooraf gestelde doelen, zoals vastgelegd in het format, komen vooral de sociale doelen concreet aan de orde tijdens het werken in het medium. De jongeren werkten samen in popband-samenstelling op drums, basgitaar, gitaar, keyboard en zang. Ze hebben zelf een instrument gekozen en werkten in sessies van ongeveer een uur aan een zelfgeschreven nummer met een eigen tekst, die is afgeleid van bestaande rapteksten.

De tweede interventie, middels het project ‘Kofferbak’, is uiteindelijk niet verder gekomen dan een eerste contact met een groep hangjongeren, dat eigenlijk in eerste instantie boven verwachting verliep. Hierbij werden een aantal afspraken gemaakt, die vervolgens niet konden worden uitgevoerd, met name door de beperkte mogelijkheden van de centrale betrokkenen (muziektherapeut, jongerenwerker en projectleider) om flexibel te plannen. Zodoende moest er lang van tevoren worden gepland, waardoor de jongeren afhaakten. Bij dit alles kan worden opgemerkt dat er te weinig data zijn gegenereerd om conclusies te kunnen trekken. Project ‘Kofferbak’ kan worden gezien als een veelbelovend project, dat echter meer aandacht en tijdsinvestering vergt.

4.1.2 Hoe hebben de centrale betrokkenen het verloop van de interventie ervaren?

Bij het project ‘Vindplaats School’ geeft de muziektherapeut aan dat hij in verhouding weinig contacttijd met de jongeren heeft gehad. Er zijn weinig data verzameld, zodat het trekken van conclusies of doen van aanbevelingen moeilijk is. De vakleerkracht Muziek (in deze CoP in de rol van jongerenwerker) heeft niet deelgenomen aan de evaluatie.

De jongeren die hebben deelgenomen, geven aan de interventie als prettig te ervaren en zouden aan een eventueel vervolg ook willen deelnemen. Het feit dat dit een investering van hun eigen vrije tijd is, speelt daarbij blijkbaar geen rol.

Bij het project ‘Kofferbak’ is de mediuminterventie gestopt na de eerste kennismaking met de doelgroep. Dit was teleurstellend en frustrerend voor de centrale betrokkenen. Deze interventie, en de daarbij behorende bevorderende en belemmerende factoren, zijn wel geëvalueerd. Zowel de muziektherapeut en de jongerenwerker, alsook de projectleider, gaven aan dat bij het project ‘Kofferbak’ vooral de traagheid in communicatie en besluitvorming de interventie heeft beïnvloed. Ook uit het gedrag van de jongeren uit dit project valt dit op te maken; zij zijn immers afgehaakt op het moment dat de onderzoekers niet flexibel konden reageren op een spontaan ontstane situatie (van uitstel komt afstel). Daarnaast werd, omdat het contact met de jongeren indirect verliep, té laat duidelijk dat de dynamiek in de groep jongeren was veranderd.

4.1.3 Bevorderende en belemmerende factoren tijdens de uitvoering

Tijdens het uitvoeren van de interventies werden door de diverse centrale betrokkenen de onderstaande bevorderende en belemmerende factoren ervaren.

Bevorderende factoren:

- Via het medium muziek leg je makkelijk contact met jongeren, muziek is laagdrempelig te gebruiken en speelt een grote rol in het dagelijkse leven van deze doelgroep;
- Jongeren ervaren dat ze iets goed kunnen;
- Jongeren ervaren dat ze ergens bij horen;
- Jongeren ervaren verbondenheid met ‘minder voor de hand liggende’ andere jongeren (“Ik had nooit gedacht dat ik met hém zo’n plezier kon hebben”);
- De contacten tussen de centrale betrokkenen onderling, en met de jongeren, verliepen in ontspannen en informele sfeer;
- De vrijwillige deelname en motivatie van de jongeren (project ‘Vindplaats School’);
- De benadering en ontvangst van de jongeren (project ‘Kofferbak’) op hun eigen terrein biedt de jongeren meer gevoel van controle en dus veiligheid.

Belemmerende factoren:

- Het muziekproject had lange tijd geen duidelijkheid in tijdsplanning op lange termijn, het duurde lang voordat er een duidelijke koers was uitgezet;
- Niet in actie kunnen komen op het moment dat de jongeren er klaar voor zijn, niet kunnen inspelen op de situatie van het moment;
- De jongeren hebben de meerwaarde van het project voor zichzelf niet kunnen ervaren en haken dan snel af (project ‘Kofferbak’);
- Meer nog dan bij het klinisch werken, vraagt het contact maken in de ambulante setting een grote tijdsinvestering, waarvoor te weinig ruimte was of waarmee te weinig rekening was gehouden;

- Het maken van concrete afspraken met de jongeren is heel moeilijk, omdat hun motivatie breekbaar en daarmee onvoorspelbaar is; of zoals de jongerenwerker de belevingswereld van de jongere omschrijft: "...jongerengroepen op straat zijn heel dynamisch, heel erg in ontwikkeling, en dat kan betekenen dat ik de ene week wel zeg van 'ja, ik vind het wel leuk om dat te doen dat met muziek' en de week daarna heb ik gezeik op school, want ze zijn er achter gekomen dat ik een blowtje heb gerookt in de pauze, dus ik heb gezeik thuis en dan staat mijn kop er eigenlijk helemaal niet naar om met muziek bezig te zijn." Daarbij verlopen de contacten met de jongeren ook weer indirect, namelijk via de jongerenwerker, waardoor de reactietijd van andere projectleden vertraagt.
- Veel vertragende/beperkende omstandigheden: vakantie, ziekte, ontslag en/of slechte bereikbaarheid;
- Afhankelijkheid van externe factoren, zoals faciliteiten (ruimte en materiaal) of het weer;
- Gaandeweg het project blijkt de betrokken jongerenwerker niet meer beschikbaar voor evaluatie, in verband met een plotseling ontslag zonder bericht of opgaaf van redenen.

4.2 Evaluatie van ervaren effecten

Om te kunnen evalueren welke effecten werden ervaren bij de totale interventie, die tijdens dit project werd ontwikkeld en uitgevoerd, zijn er kwalitatieve en kwantitatieve data verzameld. De kwalitatieve data zijn afkomstig uit gesprekken en interviews met de betrokkenen en omvatten dus hun subjectieve beleving. De kwantitatieve data zijn meetbaar en verkregen door het afnemen van vragenlijsten vóór en na de interventie, zoals beschreven in hoofdstuk 2. De data die werden verkregen met beide onderzoeksbenaderingen zijn vergeleken met de beoogde doelstellingen.

4.2.1 Doelstellingen van de interventie

Naast het algemene doel, dat voortkomt uit de vraag- en probleemstelling van dit onderzoek, zijn er ook doelen opgesteld die met de betrokken doelgroep, de kwetsbare jongeren, worden nagestreefd. Hieronder zijn de doelstellingen opgedeeld in de therapeutische doelen, met de jongeren tijdens de interventie, en de algemene doelstelling van het onderzoek.

4.2.1.1 Evaluatie van de therapeutische doelen

De vooraf gestelde therapeutische doelen, waarop de interventie zich richtte, waren:

- *Sociale doelen*: het kunnen luisteren naar elkaar, kunnen samenwerken, actief kunnen participeren in een groepsactiviteit en het bevorderen van de assertiviteit;
- *Ontwikkeling van de identiteit*: het gevoel van eigenwaarde vergroten en het zelfvertrouwen vergroten;
- *Emotieregulering*: het kunnen/durven uiten van gevoelens in een muzikaal proces en product.

De verzamelde data, betreffende de ervaren effecten, werden open gecodeerd en konden allen worden geordend in bovenstaande categorieën. Met name op het gebied van de sociale doelen, oftewel de interactie, doen de diverse betrokkenen uitspraken die lijken te wijzen op gedragsverandering samenhangend met de interventie.

Ervaren sociale effecten

De muziektherapeut benoemt de opkomst en ‘therapietrouw’ als boven verwachting positief: “...gemiddeld waren er iedere sessie vijf of zes jongeren en als ze niet kwamen meldden ze zich, in overleg met hun mentor, af.” Ook constateert hij dat de jongeren elkaar ondersteunden in het medium of bijvoorbeeld bereid waren hun plaats af te staan aan een ander. Daarentegen werd het aanspreken van de ander op storend gedrag liever aan de therapeut overgelaten: “...ik dacht: *ik laat het eens gebeuren, om te zien of iemand er iets van zegt*. Uiteindelijk toch maar zelf ingegrepen.” De jongeren zelf geven aan verrast te zijn door de samenwerking: “...ik had niet verwacht dat het zo leuk zou zijn om samen muziek te maken met andere jongeren die ik niet ken.”

Ervaren effecten m.b.t. identiteitsontwikkeling

Binnen de categorie ‘identiteitsontwikkeling’ zijn er diverse aanwijzingen van jongeren zelf dat zij meer zichzelf durven zijn en trots zijn op hun deelname. Er werden met betrekking tot identiteitsontwikkeling geen duidelijke effecten geregistreerd door de mentor of door de muziektherapeut. Ook leek binnen de context van de interventie de groepsdruk af te nemen, zodat de jongeren vooral bezig waren met interactie binnen en over het medium.

Ervaren effecten m.b.t. emotieregulering

Op het gebied van ‘emotieregulering’ valt te vermelden dat de jongeren hun eigen persoonlijke stuk durfden in te brengen in de vorm van zelfgeschreven teksten, die werden verwerkt als rap of zang. In informele contacten vertelden ze incidenteel over hun achtergrond en de daarbij behorende problematiek.

4.2.1.2 Evaluatie van de algemene doelstelling

Het primaire doel van de interventie, vanuit de algemene probleemstelling, was het onderzoeken of muziektherapie een bijdrage kan leveren aan het voorkomen van (her)opname van kwetsbare jongeren in psychiatrische of justitiële instellingen. In samenwerking met jongerenwerk zou het dan mogelijk moeten zijn om een functionele samenwerkingsrelatie op te bouwen met deze jongeren en samen te werken aan de vooraf gestelde doelen. Het is gelukt om nieuwe samenwerkingsvormen te ontwikkelen tussen jongerenwerker, vaktherapeut en jongeren. In interviews met de muziektherapeut, de jongerenwerker en, niet in de laatste plaats, met de jongeren zelf, wordt de onderlinge samenwerking prettig, ongedwongen en zinvol genoemd. De jongeren in het project ‘Vindplaats School’ benoemen met name het onderlinge contact met andere jongeren als verrassend prettig, ondanks de grote verschillen in afkomst of interesses.

De jongerenwerker die betrokken was bij het project ‘Kofferbak’ heeft niet meegewerkt aan de evaluatie en was door haar plotselinge ontslag helaas niet meer beschikbaar voor het leveren van evaluatieve informatie. Zij heeft in een eerder afgenomen interview wel aangegeven dat de jongeren die betrokken waren bij dit project al, na het eenmalige contact van de kennismaking, meer bezig waren met het thema ‘muziek’ en wat dit voor hen betekende. Zij stelden zichzelf vragen als: ‘welke muziek vind ik leuk en waarom, wat zegt dat over mijzelf?’ Hieruit wordt duidelijk dat het medium muziek aansluit bij de belevingswereld van jongeren en een meerwaarde biedt bij het bereiken van de doelgroep. Er zijn op basis van het project ‘Kofferbak’, naast de beginfase, geen uitspraken mogelijk over de inzet van muziektherapie in het ambulante jongerenwerk.

4.2.2 Kwantitatieve data: ervaren effecten

In deze paragraaf volgen de analyse, resultaten en conclusies van de kwantitatieve data, verzameld met de generieke meetinstrumenten SDQ (versie ‘Jongeren’ en versie ‘Professional’) en de RSE (*Rosenberg Self Esteem Scale*), waarover in hoofdstuk 2 al werd geschreven. Voor de sub-schalen ‘emotionele problemen’, ‘gedragsproblemen’, ‘problemen met leeftijdsgenoten’ en ‘hyperactiviteit/aandacht tekort’, en voor de totaalscore, geldt: hoe hoger de score, hoe meer problemen. Voor de sub-schaal ‘pro-sociaal gedrag’ geldt: hoe hoger de score, hoe minder problemen.

Gezien de beperkte hoeveelheid respondentenparen (voor- én nameting) kunnen er geen statistische toetsen worden verricht, daarom rapporteren we de resultaten enkel descriptief. De totale hoeveelheid bruikbare lijsten in de afname van genoemde instrumenten was negentien (N = 19). De groep deelnemers bij het muziekproject was zeven (N = 7).

De gemiddelde scores en de standaarddeviatie, zoals gescoord door de jongeren zelf, worden beschreven in onderstaande tabel 1.

Tabel 1: gemiddelde scores (standaarddeviatie) jongeren

	SDQ										RSE			
	Emo. prob.		Gedr. prob.		Hyper act.		Prob. leeft.		Pro-soc.		Totaal			
	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na
Muziek (N = 7)	2,9 (1,8)	*	3,8 (1,8)	2,3 (1,5)	5,9 (1,2)	5,7 (1,5)	2,9 (0,9)	3,5 (0,6)	6,9 (1,2)	8,0 (1,4)	15,4 (4,8)	13,0 (4,4)	21,7 (7,0)	16,0 (4,6)
Totaal (N = 19)	3,4 (2,2)	2,0 (1,7)	2,7 (1,7)	1,6 (1,3)	5,4 (1,6)	4,5 (1,3)	3,4 (1,3)	3,5 (0,8)	7,9 (1,7)	8,3 (1,4)	15,3 (5,4)	11,8 (4,0)	20,6 (6,0)	17,5 (5,0)

Legenda: Emo.prob. = emotionele problemen; Gedr.prob. = gedragsproblemen; Hyperact. = Hyperactiviteit; Prob. Leeft. = problemen met leeftijdsgenoten; Pro-soc. = pro-sociaal gedrag

* Te veel missing values.

De sub-schalen ‘emotionele problemen’, ‘gedragsproblemen’, ‘hyperactiviteit’ en ‘pro-sociaal gedrag’, en de totaalscores van de SDQ en RSE, laten een beweging zien in de verwachte richting. De gemiddelde scores zijn na de interventie lager dan voorafgaand aan de interventie.

Een vergelijking van de gemiddelde scores van de jongeren met de normaalwaarden van de SDQ, laat zien dat deze overall binnen de normale range vallen. Echter, een vergelijking van de individuele scores met de normen laat zien dat diverse *individuele* scores behoren tot de subklinische of klinische range (zie onderstaande tabel 2).

Tabel 2: individuele scores SDQ jongeren (vergeleken met normaalwaarden)

	SDQ											
	Emo. prob.		Gedr. prob.		Hyper act.		Prob. leeft.		Pro-soc.		Totaal	
	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na
Muziek	GS=1 M=1	M=5	GS =1 PS =2 M=3	G=1 M=5	GS=1 PS=3 M=1	GS=1 PS=1 M=5	GS=2 M=1	GS=2 M=1 M=3	GS=1 M=1	M=4	PS=2 M=3	GS=1 M=4

Legenda: GS = grensscore; PS = probleemscore; M = missing value

De gemiddelde scores en de standaarddeviatie, zoals gescoord door de professional, worden beschreven in onderstaande tabel 3.

Tabel 3: gemiddelde scores (standaarddeviatie) hulpverlener

	SDQ		Gedr. prob.		Hyper act.		Prob. leeft.		Pro-Soc.		Totaal	
	Emo. prob.										Voor	Na
	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na
Muziek (N = 7)	4,6 (3,2)		2,1 (1,2)		6,1 (1,6)		2,4 (1,1)		8,3 (1,8)		15,3 (2,4)	
Totaal (N = 19)	3,2 (2,8)	2,1 (2,0)	1,9 (2,3)	2,3 (3,0)	5,4 (1,6)	5,5 (1,8)	2,7 (1,2)	3,0 (1,0)	8,4 (1,5)	8,5 (1,7)	13,3 (4,4)	13,0 (4,7)

Legenda: Emo.prob. = emotionele problemen; Gedr.prob. = gedragsproblemen; Hyperact. = Hyperactiviteit; Prob. Leeft. = problemen met leeftijdsgenoten; Pro-soc. = pro-sociaal gedrag

In onderstaande tabel 4 is te zien hoe de SDQ door professionals is ingevuld, vergeleken met de normaalwaarden.

Tabel 4: individuele scores SDQ professional (vergeleken met normaalwaarden)

	SDQ		Gedr. prob.		Hyper Act.		Prob. leeft.		Pro-soc.		Totaal	
	Emo. prob.										Voor	Na
	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na
Muziek	GS=2 PS =2 M=1	M=8	M=1	M=8	GS=2 PS=3 M=1	M=8	GS=1	M=8	GS=1 M=1	M=8	GS=3 M=1	M=8
Totaal	GS=3 PS =3 M=2	PS=1 M=9	PS =2 M=2	PS.=2 M=9	GS=4 PS =5 M=2	GS=1 PS=4 M=1	GS=4 M=1	GS=3 M=1	GS=2 M=2	PS=1 M=9	GS=5 PS =1 M=2	GS=2 PS=1 M=9

Legenda: GS = grensscore; PS = probleemscore; M = missing value

Een vergelijking van de individuele scores op de SDQ (versie 'Jongeren') met de versie met bestaande normen, laat zien dat diverse scores binnen het grensgebied en het probleemgebied vallen. Heel voorzichtig kan gesteld worden dat de scores op de meeste sub-schalen, zoals aangegeven door de jongeren zelf aan het begin en aan het einde van de interventie, een ontwikkeling laten zien in de verwachte richting: meer 'sterktes' (*Strengths*) en minder 'problemen' (*Problems*) bij de nameting.

Ook de RSE laat dit beeld zien. Het geheel vormt een ondersteuning van de signalen van een ontwikkeling in de verwachte richting, zoals ervaren door de jongeren: een hoger zelfbeeld, meer ervaren sterke kanten en minder problemen.

De gemiddeldes van de totaalscores op de sub-schalen van de SDQ, zoals aangegeven door de professional aan het begin en aan het einde van de interventie, laten een meer wisselend beeld zien per sub-schaal. De totaalscore verandert nagenoeg niet.

5. DISCUSSIE EN CONCLUSIES

5.1 Discussie

5.1.1 Bevindingen *Communities of Practice*

De interventies die in dit project zijn ontwikkeld, uitgevoerd en geëvalueerd in nauwe samenspraak tussen vaktherapeuten, jongerenwerkers en de jongeren. Jongerenwerkers blijken bedreven in het laagdrempelig contact leggen met jongeren op hun eigen terrein, zij spreken hun taal, hebben een vertrouwensrelatie met hen en weten wat jongeren in het hier en nu bezighoudt. Zij kennen het netwerk binnen de eigen leefomgeving van de jongere. De muziektherapeut kan via het medium heel gericht toesnijden op een, al dan niet geëxpliciteerde, hulpvraag, bijvoorbeeld op het gebied van sociale vaardigheden, zelfbeleving of emotionele expressie. De rol van de vaktherapeut betrof een combinatie van *community artist*, talentcoach én vaktherapeut. De vraag rijst in hoeverre de rol van de vaktherapeut overgenomen zou kunnen worden door de jongerenwerker.

5.1.2 Bevindingen interventie (inclusief discussie)

Het aangrijpingspunt van de ontwikkelde interventies was talentontwikkeling en empowerment van jongeren via het muziekproces. Momenteel vinden meerdere talentontwikkelingsprojecten plaats via talentcoaches en *community artists* (Kooijmans, 2009). De vraag is of muziektherapeuten hierbij wel noodzakelijk zijn, en zo ja, wat dan hun toegevoegde waarde is. De meerwaarde van muziektherapie ligt met name in het gebruik van het medium muziek als middel en niet als doel, waardoor via het inzetten van talenten en kwaliteiten op muzikaal gebied kan worden gestreefd naar het bereiken van vooraf gestelde doelen op psychosociaal of emotioneel gebied. Een andere meerwaarde die de muziektherapeut heeft, is de vaardigheid om het medium als non-verbaal communicatiemiddel in te zetten, waarbij wezenlijk is dat hij ook de vertaling kan maken van verbaal naar non-verbaal of andersom.

De uitvoering van de interventie voor de doelgroep van kwetsbare jongeren in de ambulante setting leidde tot een aantal ethische vragen. Binnen een klinische setting kan de motivatie van een jongere door de vaktherapeut bewerkt worden in een voorfase van therapie en wordt de jongere voortdurend doordrongen van zijn problematiek. Binnen de context van het ambulante jongerenwerk moet veel omzichtiger gewerkt worden, jongeren zien hulpverlening immers vaak als bemoeizucht. Zodra het woord ‘therapie’ valt in de ambulante setting, rennen jongeren in alle windrichtingen weg. Dit roept de volgende ethische vragen op: ‘Hoe hangt vaktherapie samen met preventie, empowerment en talentontwikkeling?’ en ‘Kun en mág je therapie bedrijven als de cliënt niet weet dat hij of zij in therapie is?’ Een kenmerk van therapie is immers dat de betrokkenen een gezamenlijk gesteld doel trachten te bereiken: hoe dien je je als vaktherapeut voor te stellen aan de jongeren? Discussies rond deze vragen leidden tot het bewust zoeken naar een balans tussen enerzijds respect voor de autonomie van de jongeren en anderzijds bewustzijn van de kwetsbaarheid en bescherming van de jongeren.

5.1.3 Bevindingen effecten (inclusief discussie)

Op het gebied van ervaren effecten komen drie categorieën ervaringen naar voren: ervaren effecten met betrekking tot sociale ontwikkeling, identiteitsontwikkeling en emotieregulering. Met name op het gebied van de sociale doelen, oftewel de interactie, doen de diverse betrokkenen uitspraken die lijken te wijzen op gedragsverandering, samenhangend met de interventie .

De resultaten van muziektherapie op het gebied van emotionele ontwikkeling, interactie en identiteitsontwikkeling worden ondersteund door de literatuur. Een uitgebreide recente literatuurstudie van Bartelink & Boendermaker (2012) over de werkzaamheid van Creatieve Therapie laat zien dat er tot nu toe weinig kwalitatief goed onderzoek is gedaan naar de behandeling van jongeren met een vorm van Creatieve Therapie, terwijl deze vorm van behandeling wel veelvuldig wordt ingezet. De resultaten van deze onderzoeken zijn echter wel positief en dus hoopgevend; uit de diverse onderzoeken blijkt dat Creatieve Therapie de problemen van jongeren vermindert. Specifiek voor muziektherapie zijn de resultaten veelbelovend bij het verminderen van communicatieve problemen en het stimuleren van sociaal gedrag.

De resultaten van dit RAAK-project laten eenzelfde beeld zien. Met name op het gebied van de sociale doelen, oftewel de interactie, doen de diverse betrokkenen uitspraken die lijken te wijzen op gedragsverandering, samenhangend met de interventie. De toegepaste triangulatie van (kwalitatieve en kwantitatieve) methoden, technieken en van databronnen laat zien dat de, met name door betrokkenen gesignaleerde, (kwalitatieve) effecten, betreffende de sociale vaardigheden en identiteit (zelfbeeld), versterkt lijken te worden door de kwantitatieve resultaten ('ervaren problemen' bij SDQ en 'zelfbeeld' bij RSE), zoals ervaren door de jongeren. Voorzichtig kan gesteld worden dat de interventie daarmee een bijdrage lijkt te leveren aan het voorkomen van problemen en de bevordering van protectieve factoren. Daarbij moet de korte duur van de interventie en de kleinschaligheid van de interventie in overweging worden genomen.

5.1.4 Methodologische reflectie

Sterk aan het toegepaste onderzoek was de toegepaste triangulatie van bronnen, methoden en onderzoekers, waarbij op verschillende manieren data werden verzameld; kwantitatief door meting en kwalitatief door interviews met betrokkenen en literatuuronderzoek. Daar staat tegenover dat het zeer kleine groepen respondenten betrof en dat er sprake was van tussentijdse uitval van diverse respondentengroepen. Bij de jongeren was er hierdoor sprake van een onvoldoende aantal kwantitatieve nametingen.

De vraag rijst in hoeverre de ervaren effecten uitsluitend aan de toegepaste interventie toe te schrijven zijn. Bij een onderzoek met deze doelgroep, in hun eigen leefomgeving en op deze schaal, is het lastig om *hard evidence* te genereren, betrouwbare en relevante gegevens op basis waarvan conclusies te trekken zijn. De gebruikte gegevens zijn bovendien tijdens of vlak na de interventie verzameld en geven dus slechts een beeld over de ervaren effecten op de korte termijn.

5.2 Conclusies

Dit project had twee doelstellingen; de eerste daarvan was het onderzoeken welke mogelijkheden een samenwerking tussen muziektherapie en het ambulante jongerenwerk kan opleveren. In ieder geval wordt de stelling ondersteund dat de samenwerking tussen muziektherapie en de professional, die dichtbij de jongere staat, een zinvolle combinatie kan zijn in het benaderen en ondersteunen van kwetsbare jongeren in het ambulante werkveld. Beide disciplines hebben hun eigen specifieke expertises, die elkaar aanvullen en elkaars horizon verbreden. Bij het ontwikkelen van een *Community of Practice* is gebleken dat de school een geschikte ‘vindplaats’ is voor de beoogde doelgroep van jongeren, waarbij de aanwezigheid van faciliteiten in de vorm van een geschikt (muziek)lokaal en instrumentarium een belangrijke bevorderende factor bleek te zijn.

De tweede doelstelling van dit onderzoek was het ontwikkelen van bruikbare muziektherapeutische interventies gericht op kwetsbare jongeren, die blijvend kunnen worden ingezet in het ambulante jongerenwerkveld. De interventies die in dit project zijn toegepast, werden ontwikkeld in nauwe samenspraak met de jongeren en vastgelegd in formats (zie de bijlagen). Zij zijn primair gericht op talentontwikkeling en het stimuleren van gezond gedrag, dat de jongeren stimuleert tot deelname en de kans op *commitment* vergroot. Het contact máken met deze jongeren bleek minder lastig dan voorzien, daarentegen was het vooral moeilijk het contact te onderhouden en afspraken te maken. Juist omdat de doelgroep zich impulsief, en daardoor onvoorspelbaar gedraagt, is een flexibele benadering essentieel.

Op het gebied van ervaren effecten komen drie categorieën ervaringen naar voren: ervaren effecten met betrekking tot sociale ontwikkeling, identiteitsontwikkeling en emotieregulering. Met name op het gebied van de sociale doelen, oftewel de interactie, doen de diverse betrokkenen uitspraken die lijken te wijzen op gedragsverandering, samenhangend met de interventie. De ervaren sociale ontwikkeling en identiteitsontwikkeling wordt ondersteund door data verkregen met kwantitatieve meetinstrumenten.

De bruikbaarheid van deze interventies zal blijken uit herhaalde toepassing bij vergelijkbare doelgroepen en settings in de toekomst. In ieder geval kan men concluderen dat, met het toenemen van de controleerbaarheid en de betrouwbaarheid bij onderzoek, het tempo en de flexibiliteit (in de *real life situation*) dalen en dat zijn nu juist eigenschappen die een interventie dient te hebben voor een goede aansluiting bij de hier beoogde doelgroep.

6. AANBEVELINGEN

Om de toepassing van muziektherapie in combinatie met jongerenwerk nader te onderzoeken, lijkt een langer lopend traject aangewezen. Vanuit praktische overwegingen, en zeker ook vanuit financieel oogpunt, kan wellicht vanuit de opleiding Creatieve Therapie de mogelijkheid bekeken worden of onderzoek te combineren is met afstudeerprojecten of stages. Het creëren van stageplekken voor een student Creatieve Therapie in het ambulante jongerenwerkveld kan daarbij een interessante cross-over zijn met mogelijkheden voor beide werkvelden.

Professionals die overwegen de ontwikkelde interventies bij een vergelijkbare doelgroep en setting uit te voeren, wordt aanbevolen om vooraf ethische discussies te voeren over de rol van therapeut in het kader van preventie en talentontwikkeling.

Een andere aanbeveling kan worden gedaan aan gemeenten voor het beschikbaar stellen van middelen waarmee een muziektherapeut op projectbasis geconsulteerd kan worden door organisaties op 'vindplaatsen' van kwetsbare jongeren, zoals scholen of jongerencentra.

Muziek is op verschillende manieren al langer een ingeburgerd instrument bij het werken met jongeren in de ambulante setting: live muziek bij evenementen, workshops, muziekfeesten, optredens en festivals. Aanbevolen wordt om meer verschillende mogelijkheden te exploreren, waarbij het medium muziek als therapeutisch middel ingezet kan worden door aan te sluiten bij reeds bestaande activiteiten.

Tenslotte is het voor eventueel vervolgonderzoek belangrijk te zoeken naar alternatieve manieren om effecten meetbaar te maken, door bijvoorbeeld te werken met grotere groep respondenten of door over een langere periode te meten. Het gebruik van vragenlijsten is een punt van aandacht bij deze doelgroep, onder andere vanwege de wisselende deelname en de lage motivatie voor het invullen van vragenlijsten.

LITERATUURLIJST

- Bartelink, C. & Boendermaker, L. (2012) *Creatieve Therapie*, Nederlands Jeugdinstituut, januari 2012
- Bruscia, K.E. (1987). *Improvisational models of music therapy*. Springfield: Charles C. Thomas.
- Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (red.)(2000). *Handbook of qualitative research*. London: Sage Publications.
- Hermanns, J.M.A. Verheij, F. & Nijnatten, C.H.C.J. (red.) (2008). *Handboek Jeugdzorg Deel 2*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Kooijmans, M. (2009). *Battle zonder knokken. Talentcoaching van risicjongeren*. Amsterdam: SWP
- Lamé-Brand, H. (2008). *Zin in anders: semiotiek en discoursanalyse toegepast op de GGZ hulpverlening aan migrantenjongeren*. Rotterdam: Riagg-Rijnmond.
- Montello, L. & Coons, E. (1998). *Effects of active versus passive group music therapy on preadolescents with emotional, learning and behavioral disorders*. Journal of Music Therapy, 35, 49-67.
- Nordoff, P. & Robbins, C. (1977). *Creative music therapy*. New York: John Day.
- Pavlicevic, M. & Ansdell, G. (2004) *Community Music therapy*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Rovers, B. & Kooijmans, M. (red.)(2008). *Werken met risicjongeren. Handboek voor sociale professionals*. 's Hertogenbosch: Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool.
- Smeijsters, H. & Cleven, G. (2004). *Vaktherapieën in de forensische psychiatrie*. Utrecht: Expertisecentrum Forensische Psychiatrie.
- Smeijsters, H. (2005). *Sounding the self: analogy in improvisational music therapy*. Gilsum: Barcelona Publishers.
- Smeijsters, H. (red.)(2006). *Handboek Muziektherapie. Evidence based practice voor de behandeling van psychiatrische stoornissen, problemen en beperkingen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum. 15.3 p. 282.
- Smeijsters, H. (2009). *Vaktherapie in de justitiële jeugdinrichtingen en de gesloten jeugdzorg*. Heerlen: Melos.
- Strauss, A.L., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research. Techniques and procedures for developing grounded theory*. London: Sage Publications.
- Tyson, E.H. (2002). *Hiphop Therapy: An exploratory study of rap music intervention with at-risk and delinquent youth*. Journal of Poetry Therapy, volume 15, issue 3, p. 131-144.
- Wigram, T. & Backer, J. de (red.)(1999). *Clinical applications of Music therapy in developmental disability, paediatrics and neurology*. London: Jessica Kingsly Publishers

BIJALAGEN

De documenten, waar de bijlagen naar verwijzen, zijn hier niet opgenomen, maar zijn online te raadplegen in PDF-format via de site van KenVak (zie de links hieronder).

Bijlage I   Interventieformat Project ‘Vindplaats School’
<http://kenvak.hszuyd.nl/files/RAAK/vindplaatschool.pdf>

Bijlage II   Interventieformat Project ‘Kofferbak’
<http://kenvak.hszuyd.nl/files/RAAK/kofferbak.pdf>